

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Bakalářská práce

David Vávra

Zpřístupnění elektronických časopisů – porovnání nástrojů užívaných knihovnami v ČR

The Access to Electronic Journals – Comparison of Tools used by Selected
Libraries in the CR

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Radka Římanová

Rád bych poděkoval PhDr. Radce Římanové za odborné vedení při psaní této práce, dále pak zaměstnancům zkoumaných knihoven, se kterými jsem vedl strukturovaný rozhovor – jmenovitě Radce Syrové, DiS., BBus za Knihovnu Filozofické fakulty, Mgr. Haně Tomanové a Mgr. Jaroslavu Meixnerovi za Knihovnu Akademie věd ČR a Bc. Vojtěchu Vojtíškoví za Městskou knihovnu v Praze.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 21. července 2014

.....
David Vávra

Klíčová slova (česky):

elektronické informační zdroje, elektronické časopisy, federativní vyhledávání, discovery řešení, knihovny, link server, vzdálený přístup, Městská knihovna v Praze, Knihovna Akademie věd, Knihovna Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze

Klíčová slova (anglicky):

electronic resources, electronic journals, federated searching, discovery solution, libraries, link resolver, remote access, Municipal Library of Prague, Library of the Academy Sciences of the Czech Republic, Library of the Faculty of Arts of Charles University in Prague

Abstrakt (česky)

Bakalářská práce se zabývá zpřístupňováním elektronických časopisů v knihovnách České republiky. Teoretická část práce definuje pojem elektronických informačních zdrojů a jeho termíny podřazené. V práci jsou představeny běžné typy nástrojů užívaných knihovnami k zpřístupňování EIZ a jsou popsány příklady konkrétních nástrojů.

V praktické části práce jsou, na základě strukturovaného rozhovoru se správci EIZ jednotlivých knihoven, analyzovány přístupy k EIZ tří konkrétních knihoven – Knihovny Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Knihovny Akademie věd České republiky a Městské knihovny v Praze. Na základě zjištěných skutečností jsou pak tyto knihovny porovnány a zhodnoceny jejich problémové okruhy, ke kterým je navrženo řešení.

Abstract:

The bachelor thesis deals with accessing to the electronic journals in Czech Republic's libraries. The theoretical part of the thesis defines term electronic resources (ER) and its parts. The thesis describes types of tools used by libraries for accessing ER and it describes examples of particular tools.

The practical part of the thesis comprises analysis (based on interviews with ER managers) of ER solutions in three libraries – Library of the Faculty of Arts of Charles University in Prague, Library of the Academy Sciences of the Czech Republic and Municipal Library of Prague. Libraries are then compared, their problematic parts are identified and the solution to those problems is proposed.

OBSAH

1	ÚVOD	9
1.1	ELEKTRONICKÉ INFORMAČNÍ ZDROJE.....	9
1.1.1	<i>Elektronický časopis</i>	<i>10</i>
1.1.2	<i>Databáze</i>	<i>11</i>
2	NÁSTROJE ZPŘÍSTUPNĚNÍ EL. ČASOPISŮ.....	13
2.1	LINK SERVERY.....	13
2.1.1	<i>Znalostní báze link serverů</i>	<i>15</i>
2.1.2	<i>SFX</i>	<i>15</i>
2.2	FEDERATIVNÍ VYHLEDÁVÁNÍ.....	17
2.2.1	<i>MetaLib.....</i>	<i>17</i>
2.3	WEB SCALE DISCOVERY	20
2.3.1	<i>Primo</i>	<i>22</i>
2.4	VZDÁLENÝ PŘÍSTUP	24
2.4.1	<i>Shibboleth</i>	<i>25</i>
2.4.2	<i>EZproxy.....</i>	<i>27</i>
2.5	DALŠÍ NÁSTROJE	28
2.5.1	<i>EZB</i>	<i>28</i>
2.5.2	<i>Google Scholar</i>	<i>29</i>
3	ANALÝZA VYBRANÝCH KNIHOVEN.....	32
3.1	KNIHOVNA FILOZOFICKÉ FAKULTY UNIVERZITY KARLOVY.....	34
3.1.1	<i>Pořízení EIZ.....</i>	<i>34</i>
3.1.2	<i>Dostupné EIZ.....</i>	<i>35</i>
3.1.3	<i>Vyhledávací nástroje</i>	<i>36</i>
3.1.4	<i>Vzdálený přístup k EIZ.....</i>	<i>38</i>
3.1.5	<i>Statistiky.....</i>	<i>38</i>
3.1.6	<i>Uživatelé</i>	<i>40</i>
3.1.7	<i>Problémy.....</i>	<i>41</i>
3.2	MĚSTSKÁ KNIHOVNA V PRAZE	42
3.2.1	<i>Pořízení EIZ.....</i>	<i>42</i>
3.2.2	<i>Dostupné EIZ</i>	<i>42</i>

3.2.3	<i>Vyhledávací nástroje</i>	44
3.2.4	<i>Problémy</i>	45
3.2.5	<i>Vzdálený přístup</i>	46
3.2.6	<i>Statistiky</i>	47
3.2.7	<i>Uživatelé</i>	47
3.3	KNIHOVNA AKADEMIE VĚD ČR.....	48
3.3.1	<i>Pořízení EIZ</i>	48
3.3.2	<i>Dostupné EIZ</i>	49
3.3.3	<i>Vyhledávací nástroje KNAV</i>	50
3.3.4	<i>Vzdálený přístup k EIZ</i>	53
3.3.5	<i>Statistiky</i>	53
3.3.6	<i>Uživatelé</i>	54
3.3.7	<i>Problémy</i>	54
4	POROVNÁNÍ KNIHOVEN	56
4.1	STATISTIKA PŘÍSTUPŮ K EIZ	56
4.2	ELEKTRONICKÉ ČASOPISY V KATALOGU	57
4.3	ZAMĚSTNANCI VĚNUJÍCÍ SE EIZ	57
4.4	NÁSTROJE PRO VZDÁLENÝ PŘÍSTUP	57
4.5	NÁSTROJE PRO VYHLEDÁVÁNÍ EIZ	58
4.6	FOND EIZ	58
4.7	UŽIVATELÉ EIZ	59
5	ZÁVĚR	60
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	62
7	SEZNAM OBRÁZKŮ:	67
8	SEZNAM ZKRATEK:	68

Předmluva

Bakalářská práce pojednává o možnostech zpřístupňování elektronických informačních zdrojů, které jsou k dispozici v knihovnách České republiky. Popisuje typy nástrojů, které knihovny využívají, a na vybraných produktech představuje jejich funkčnost. Vzhledem k tématu práce jsou popisovány pouze nástroje, které slouží uživateli k zpřístupňování elektronických časopisů a článků v nich – nevěnuje se tedy ostatním typům EIZ, např. elektronickým knihám.

Práce se tematicky dělí na dvě části – na teoretickou, ve které je popsána teorie elektronických zdrojů a typů nástrojů, a na praktickou, ve které jsou analyzovány tři vybrané knihovny. Pro analýzu byly vybrány tři knihovny různého zaměření – Knihovna Filozofické fakulty Univerzity Karlovy zastupuje knihovny akademické (vysokoškolské), Knihovna Akademie věd specializované vědecké a Městská knihovna v Praze reprezentuje knihovny univerzální. Výzkumnou metodou byl zvolen strukturovaný rozhovor se zaměstnanci, kteří mají na starost správu elektronických informačních zdrojů. Na základě zjištěných skutečností byly zvoleny indikátory, na kterých pak byla provedena komparace knihoven.

Oproti zadání práce nedošlo k žádným významným změnám ohledně cíle či náplně práce. Použitá literatura je citována dle normy ČSN ISO 690:210, citace v textu jsou uváděny podle Harvardského systému.

1 Úvod

1.1 Elektronické informační zdroje

S vývojem informačních technologií a společnosti, která je používá, se mění forma knihovnického fondu. Již nejsou k dispozici pouze informační zdroje tištěného původu, ale stále přibývá zdrojů elektronických, které zastávají stále větší a větší část knihovnických kolekcí (Vymětal, 2010). Termín elektronický informační zdroj je dle Terminologické databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) definován jako:

„Informační zdroj, který je uchováván v elektronické podobě a je dostupný v prostředí počítačových sítí nebo prostřednictvím jiných technologií distribuce digitálních dat (např. na discích CD-ROM). V bibliografickém popisu elektronických zdrojů se používá tohoto termínu pro obecné označení druhu dokumentu.“ (Celbová, 2003a)

Richard Papík (2011) zařazuje mezi elektronické informační zdroje jak zdroje volně dostupné na internetu, tak komerčně zpřístupňované specializované databáze, elektronické verze odborných periodik, digitální knihovny, informace o patentech a normách nebo jiné elektronické dokumenty. Pro účely této práce jsou vynechány ostatní EIZ kromě elektronických časopisů a článků v nich obsažených, včetně databází, které tyto zdroje obsahují. Zároveň nejsou pro účely této práce důležité zdroje, které jsou dostupné off-line, např. na discích CD-ROM.

Elektronické informační zdroje je nutno dělit podle jejich dostupnosti – z hlediska zkoumaných knihoven je důležité dělení na EIZ dostupné v rámci předplacených databází (např. EBSCOhost, JSTOR, ProQuest Central...) a na dostupné v otevřeném přístupu (Open Access).

1.1.1 Elektronický časopis

V TDKIV je termín elektronický časopis definován tímto heslem:

„Elektronická publikace, která má charakteristiky časopisu, publikovaná v elektronické podobě dostupné obvykle online. Může se jednat o elektronické verze tištěných časopisů nebo originální časopis dostupný pouze v elektronické podobě (e-zine, web-zine).“ (Celbová, 2003b)

Elektronické časopisy v knihovnách představují jednu z velkých výzev při zpřístupňování jejich obsahu čtenářům. Při zpřístupňování tištěných periodik bylo vždy nutné, aby uživatel pomocí analytických nástrojů (článeková bibliografie, reference za textem, doporučení...) zjistil identifikační údaje o článku a poté vyhledal titul časopisu podle katalogu. Tento způsob zpřístupnění plného textu je v rámci databáze elektronických časopisů integrován do jednoho kroku, uživatel může i na základě dílčích údajů získat velmi rychle plný text. První jmenovaný přístup však neztratil své opodstatnění, stal se postupem aplikovaným odbornými knihovníky případně uživateli s vyššími kompetencemi v oblasti získávání informačních zdrojů.

Problémy s vyhledáním relevantního informačního zdroje - článku souvisejí i s problematikou věcného popisu periodik. Věcné heslo vystihuje pouze tematické zaměření celého titulu, nikoli přesné vymezení obsahu jednotlivých článků. Při vyhledávání v tradičním katalogu knihovny se tedy ani po zadání správného dotazu nedohledá čtenář potřebného článku, protože ho knihovna nemá věcně popsany. Přichází tak o obsah, který ale knihovna dostupný má. V dnešní době knihovna spoléhá na řešení pomocí externích indexovacích produktů, které umožňují indexovat v rámci klíčových slov také prvky věcného popisu. (Breeding, c2010).

Nastává však problém, že čtenář prohledává obsah, který knihovna nabízí pomocí několika různých nástrojů nebo v jednotlivých databázích. V současné době nejlepší řešení této výzvy jsou katalogy nové generace, které pracují na bázi velkého indexu – více viz kapitola 2.3 Web scale discovery.

V souvislosti s vyhledáváním přímo na úrovni článků obsažených v el. časopisech nastává další trend – čtenář přestává pomalu vnímat, v jakém časopise se dohledaný článek nachází. Pro běžného čtenáře nemusí mít tato informace význam, je pro něj důležité, že se

dostal ke článku, který potřebuje. Z hlediska kvality a formy práce se může spolehnout např. na omezení na recenzovaná díla.

Elektronické časopisy a články v nich obsažené jsou vzhledem k potřebě organizace, třídění a jejich bezproblémovému zpřístupňování kumulovány v různých typech databází. Samotný vznik a provoz databází je silně ovlivněn obchodní politikou distributora databází, v případě nekomerčních databází politikou tvorby repozitáře (např. institucionálního).

1.1.2 Databáze

Jan Vymětal (2010) definuje databázi jako soubor záznamů (dat, informací, znalostí) organizovaných v technických zařízeních informačních a komunikačních technologií. Databáze pak dále rozlišuje dle několika hledisek, jedním z nich je dělení z hlediska popisu primárního dokumentu:

- bibliografické databáze
- faktografické databáze
- plnotextové databáze
- databáze ostatních typů

Bibliografické databáze

Bibliografickou databázi definuje TDKIV heslem:

„Databáze, jejíž datovou základnu tvoří bibliografické informace, vymezené obsahově, typem popisovaných zdrojů nebo jejich lokací. Slouží především k vyhledávání bibliografických informací; může být propojena i se systémem dodávání původních dokumentů. Obsah je uložen v jednotně strukturovaných bibliografických záznamech, umožňujících vyhledávání podle hodnoty obsažených položek. Pravidla popisu i jeho podrobnost se mohou v různých databázích lišit. Základní typy bibliografických databází v současné době představují elektronické katalogy knihoven a archivů, oborové databáze zpřístupňované databázovými centry a seznamy zdrojů internetu.“ (Kučerová, 2003)

Jan Vymětal (2010, s. 333) k této definici dodává, že název tohoto typu databází vychází z historie, z dnešního pohledu by bylo výstižnější pojmenování „abstraktové

databáze“. Příkladem bibliografické databáze je volně dostupná databáze ERIC, která se zaměřuje na oblast vzdělávání.

Faktografické databáze

Hlavním výstupem faktografické databáze jsou konkrétní data – dává přímou odpověď na dotaz. Výstupem tedy není bibliografická identifikace dokumentu. Častým typem faktografické databáze je databáze numerická (např. oblasti matematiky či chemie) dále pak verbální, typu původce (adresáře firem, katalogy výrobců) či databáze modelů (Vymětal, 2010, s. 333). Jako konkrétní příklad lze uvést databázi European Health For All, která poskytuje statistiky zdravotnictví ze zemí Evropy.

Plnotextové (fulltextové) databáze

Terminologická databáze knihovnictví a informační vědy nabízí pro definici plnotextové databáze následující heslo:

„Textová databáze, jejíž datovou základnu tvoří plné texty dokumentů. Obvykle se jako plnotextová označuje databáze umožňující plnotextové vyhledávání podle textových řetězců za pomoci invertovaného souboru.“ (Kučerová, 2003)

V tomto typu databází se nacházejí i plné texty novinových článků, právních dokumentů – v důsledku má u tohoto typu databází velkou důležitost její aktuálnost (Vymětal, 2010, s. 334). Mezioborová databáze Academic Search Complete od EBSCO Publishing je jedním příkladem plnotextových databází.

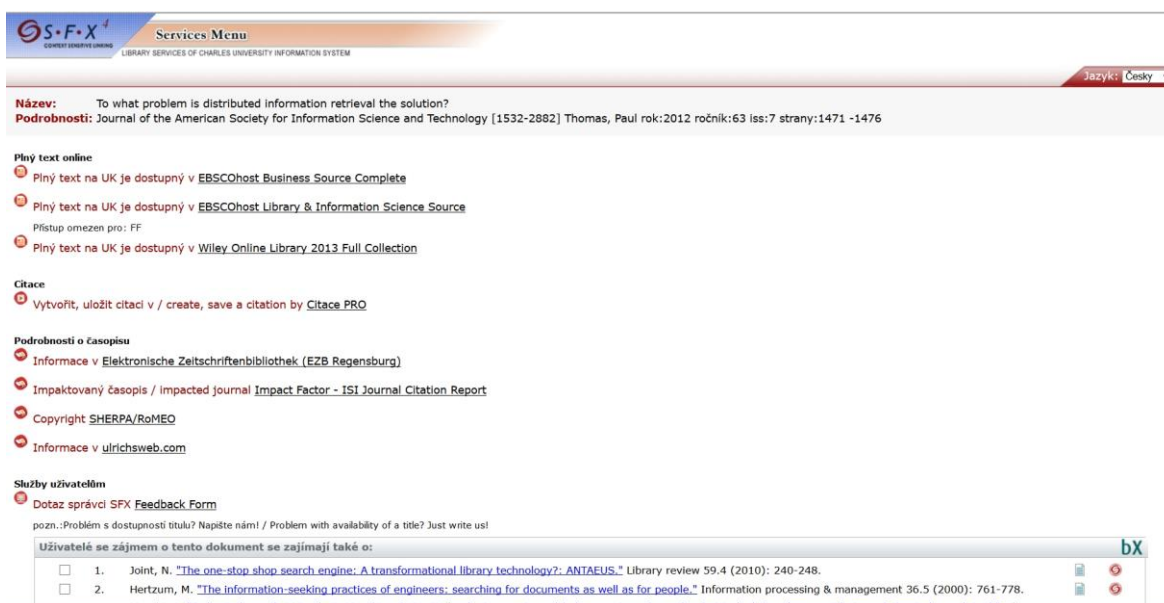
Ostatní databáze (obrazové, akustické, aj.)

Do této kategorie patří databáze, které se svým typem nehodí do kategorií předešlých, tedy nejsou orientovány primárně na text. Příkladem může být hudební databáze Naxos Music Library.

2 Nástroje zpřístupnění el. časopisů

2.1 Link servery

Link servery (v anglickém jazyce je používán termín link resolver) slouží k zprostředkování přidáných služeb k uživateli vyhledanému dokumentu. Po získání bibliografických informací o daném dokumentu v katalogu knihovny nabídne link server přidané služby, které knihovna nabízí. Jedná se například o zjištění dostupnosti plného textu dokumentu, vytvoření citace pomocí citačního software, podrobnosti o časopisu, ze kterého článek pochází, atd.

Obr. 1: Nabídka služeb SFX na Univerzitě Karlově

Kvůli nepřehlednému množství a proměnlivosti elektronických zdrojů je pro jednotlivé knihovny nemožné k nim manuálně udržovat přístup pomocí pevných odkazů. Jakákoliv sebemenší změna na straně vydavatele by vedla k narušení statického odkazu a s tím související nepřístupnosti elektronické časopisu či přímo článku v něm. Přesunutí tohoto problému na link servery knihovnám významně práci ulehčuje (Breeding, 2012).

Přímé přístupy na elektronické zdroje nelze také používat z důvodu licenčně omezeného přístupu uživatele pouze do určitých databází. Např. pokud by byl dokument dostupný v databázích EBSCO a ProQuest tak pevný odkaz povede pouze do jedné z nich

– tedy v případě, že by registrovaný (a ve chvíli seance autorizovaný) uživatel měl přístup pouze do té druhé, tak ho tam odkaz nedovede (Janiček, 2013).

Přenos bibliografických údajů na link server je zprostředkován pomocí formátu OpenURL (Multidata Praha, 2014a). OpenURL je typ URL, který přímo obsahuje metadata o zdrojovém dokumentu.

Příklad OpenURL:

<http://sfx.is.cuni.cz/sfx1cl3?genre=article&issn=00242519&title=Library+Quarterly&volume=83&issue=4&date=20131001&atitle=Playing+in+the+Past%3a+A+History+of+Games%2c+Toys%2c+and+Puzzles+in+North+American+Libraries.&spage=341&sid=EBSCO:bth&pid=>

Z tohoto konkrétního OpenURL linku lze vyčíst následující údaje:

- &genre=article značí, že typ dokumentu je článek
- &issn=00242519 označuje identifikátor ISSN daného dokumentu
- &title=Library+Quarterly udává název časopisu, ve kterém se článek nachází
- &volume=83 a &issue=4 ukazuje ročník a číslo časopisu (tedy 83 a 4)
- &date=20131001 značí datum vydání dokumentu, tedy v tomto případě 1. října 2013
- &atitle znamená název daného článku
- &spage=341 je číslo strany časopisu, na které článek začíná
- &sid=EBSCO označuje producenta dokumentu

V praxi funguje požadavek takto:

Zdroj (např. OPAC knihovny) pošle OpenURL link serveru. Ten jej přečte, prohledá svoji znalostní databázi a zjistí, které informační zdroje má uživatel (potažmo instituce, které je členem) předplacené. Na základě této informace pak vrátí uživateli nabídku možných služeb. Pokud má instituce zdroj předplacený, tak link server zobrazí i odkaz na plný text dokumentu a uživatel se přes něj dostane přímo k jeho stažení.

Link servery včetně znalostníchází se nabízejí jak samostatně, tak jako součást komplexního řešení zpřístupňování EIZ pro knihovny.

Existence link serveru s konfigurací pro konkrétní knihovnu je jedním z výchozích bodů pro zpřístupnění pomocí moderních discovery systémů. Knihovna, která ve znalostní bázi systému uvedeny oprávnění pro své uživatele v rámci konkrétních licencí, může tato nastavení poskytnout i dalšímu systému. Kompatibilita dat pro další užití v rámci konkrétních služeb patří mezi vlastnosti dobrého komerčního systému link serveru i discovery systému. Je tedy možné např. link server SFX od Ex Libris společně s discovery systémem Summon od Serials Solutions), i když může dojít pro knihovnu k náročnější správě (Breeding, 2012).

2.1.1 Znalostní báze link serverů

Hlavní částí link serverů je jejich znalostní báze, která obsahuje informace o elektronických dokumentech. Ve znalostní bázi vybraného link serveru si knihovna označí elektronické zdroje, které má předplaceny a na základě toho je pak link server schopný zprostředkovat uživatelům knihovny přístup k plným textům dokumentů, popř. k dalším dostupným službám. Nutno podotknout, že neexistuje žádná zdarma přístupná znalostní báze využitelná pro služby link serveru. Dodavatelé systémů (např. společnost Ex Libris – produkt link server SFX) - tvoří poloautomatizovanými přístupy své vlastní jedinečné znalostní báze, kterými podporují svoje produkty (Breeding, 2012). Kvalita znalostní báze výrazně ovlivňuje spolehlivost nástroje, významným prvkem je např. tempo aktualizace změn ve znalostní bázi.

Vzhledem k četnosti jeho užití v knihovnách ČR je krátce představen link server SFX.

2.1.2 SFX

SFX je link server vyvíjený izraelskou společností Ex Libris Group a je v současné době na světě nejpoužívanější – aktivně ho užívá přes 2400 institucí, v 50 různých zemích světa (Breeding, 2013).

Jedná se o první OpenURL link server svého druhu, komerčně se začal prodávat již v roce 2001 (Ex Libris Group, 2012).

Distribuci v České republice má na starosti firma Multidata Praha¹.

¹ webová prezentace firmy <http://multidata.cz/>

2.1.2.1 Charakteristiky link serveru SFX

2.1.2.1.1 Úprava uživatelského rozhraní

Jednou z hlavních výhod SFX je velká možnost úpravy uživatelského rozhraní samotnou knihovnou. Knihovna si může např. nastavit:

- pořadí všech odkazů na služby
- různé podmínky pro zobrazování konkrétních služeb např.:
 - zobrazení určitých nabídek na základě uživateli afiliace (link server to zjistí na základě IP adresy uživatele)
 - zobrazení nabídek na základě původu OpenURL (např. neukázání odkazu na tištěnou verzi dokumentu, pokud uživatel hledal v OPACu knihovny)
 - zobrazení nabídek na základě specifických metadat z OpenURL – např. při zvolení e-knihy ukázání odkazu k její koupi na Amazon.com

(Breeding, 2012)

SFX umožňuje i použití přímého propojení na dokument a tím zmenšení nutného počtu kroků k dostání plného textu dokumentu ze strany uživatele.

2.1.2.2 Znalostní báze SFX

Ex Libris neposkytuje k SFX přesné statistiky počtu zdrojů, které má ve své znalostní bázi k dispozici. Co se týče obsahu, tak jsou v bázi obsaženy jak tituly časopisů, tak i elektronických knih, přesnější údaje ani výrobce, ani český distributor na svých webových prezentacích neudávají.

2.2 Federativní vyhledávání

Termín federativní vyhledávání (užívá se i termín „metasearch“ tedy „metavyhledávání“) definuje Terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) jako:

„Typ sjednoceného vyhledávání, v jehož průběhu vyhledávač převezme za uživatele úlohu postupného zadávání dotazu jednotlivým zdrojům a rozesílá jej souběžně na více míst. Technologické řešení představuje program, který je schopen komunikovat s danými zdroji, a soubor metadat o těchto zdrojích.“ (Kučerová, 2003)

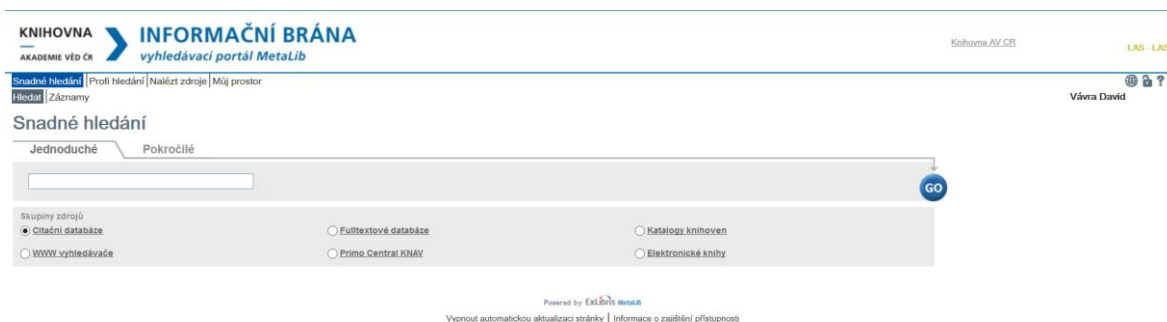
Pro uživatele je tedy použití federativního vyhledávání výhodné hned z několika hledisek. Pro vyhledání požadovaného dokumentu nemusí navštěvovat jednotlivé databáze, příp. katalogy, ale dotaz napíše pouze do jednoho vyhledávacího pole. Vyhledávač pak dotaz referuje vybraným zdrojům knihovny a ukáže uživateli výsledky hledání. Uživatel tedy vše vidí pohodlně v jednom rozhraní metavyhledávače. Ke komunikaci s prohledávanými zdroji je používán protokol Z39.50, popř. modernější verze SRW.

Tento druh vyhledávání však není bez chyb – vzhledem k interakci s databázemi v reálném čase je vyhodnocení výsledků nezřídka velmi pomalé, záležící na rychlosti internetového připojení a odezvy serveru, se kterým vyhledávač zrovna komunikuje. Odezva se takto může vyšplhat i na několik desítek sekund, což pro pohodlné užití není ideální. Pro urychlení zpracování dotazu stahují federativní vyhledávače pouze prvních pár desítek nejrelevantnějších záznamů. Dalším problémem pak nastává při řazení výsledků vyhledávání dle relevance, které vzhledem ke zpracovávání výsledků z rozdílných zdrojů není tak efektivní (Breeding, 2010).

Vzhledem k tomu, že dvě ze tří zkoumaných knihoven aktivně používají federativní vyhledávač MetaLib, bude jeho užívání krátce popsáno. Pro konkrétní příklady je zvolena implementace v Knihovně Akademii věd ČR.

2.2.1 MetaLib

MetaLib je komerčním federativním vyhledávačem vyvíjený společností Ex Libris, v České republice je distribuován společností Multidata Praha.

Obr. 2: Jednoduchá varianta vyhledávacího rozhraní MetaLib

Pro přístup do vyhledávače MetaLib není vyžadováno žádné přihlášení, ale uživatel bude mít k dispozici pouze omezené skupiny zdrojů (v případě KNAV jsou to katalogy knihoven a WWW vyhledávače). Pro plné využití všech skupin je tedy přihlášení nezbytné (přes ikonu zámku v pravém horním rohu).

Vyhledávání

Hledání je rozděleno do tří hlavních kategorií – snadné, profí, a nalézání zdrojů, které se přepínají v horní části stránky. Snadné i profí hledávání jsou pak rozděleny dále do jednoduchého a pokročilého.

Jednoduché vyhledávání se skládá pouze z jednoho vyhledávacího pole a volbou skupiny zdrojů. Pokročilé vyhledávání je pak rozšířeno možností kombinování více vyhledávacích polí, včetně jejich provázání booleovskými operátory AND, OR či NOT a možností specifikace vyhledávacího pole – lze si vybrat hledání dle názvu, předmětu, autora, roku vydání a identifikátoru (ISSN či ISBN).

Profí hledání umožňuje oproti snadnému vyhledávání lépe pracovat se skupinami zdrojů. Uživatel zde může pomocí kategorií lépe filtrovat skupiny pro vyhledávání a zároveň tato sekce slouží pro hledání ve skupinách, které si sám uživatel nastavil.

Hledání zdrojů je vše vypovídající – v této sekci se dají vyhledat zdroje, které má knihovny v MetaLibu zaneseny. Lze zde vyhledávat např. podle názvu, kategorií (katalogy knihoven, fulltextové databáze...) či poskytovatele zdroje.

Pokud si své výsledky vyhledávání uživatel uloží (pomocí příslušné ikony u vyhledaného dokumentu) tak je poté může nalézt ve své e-schránce, která se nachází v menu „Můj prostor“. Díky tomuto rozhraní je možné zdroje spravovat, např. je rozdělovat do vytvořených složek a vytvářet si tak např. podklad pro rešerši. Právě v menu „Můj prostor“ je také možné si vytvářet vlastní skupiny zdrojů, ve kterých lze pak pomocí

profi hledání vyhledávat. Je také možné si zde najít historii svých dotazů, vyhledat je znovu a popř. nastavit tzv. avíza (užívaný anglický termín je „alert“) – ta fungují na základě znovu vyhledání dotazu v uživateli vybraných databázích a v určitém intervalu. Pokud jsou nalezeny nové záznamy, tak MetaLib na to upozorní uživatele e-mailem.

Výsledky snadného hledání

Dotaz "federated searching" v "Fulltextové databáze" nalezeno 19162 záz. Přehled

Tabulkové zobrazení Stručné zobrazení Úplné zobrazení

Radit podle: Shoda

Č.	Shoda	Autor	Název	Rok	Zdroj	Akce
1		Auto-Graphics, Inc.	Capital Sm@rt Library Chooses Auto-Graphics' Agent Search (TM) to Deliver Federated Search Portal in Ottawa, Canada	2011	Regional Business News (EBSCO)	
2		Auto-Graphics, Inc.	SERC Library Chooses Auto-Graphics' Agent Search (TM) to Provide Federated Searching of ...	2011	Regional Business News (EBSCO)	
3		Anonymous	Accessible Archives Adds Federated Searching Functions	2008	ProQuest Central (ProQuest XML)	
4			Boost your search engine savvy. The article offers tips for searching the Web which include using the advanced search, utilizing different search engines, and considering a metasearch, adapted from the article "10 Essential Tips for Searching the Web," by Joe Kissel.	2014	Business Source Complete (EBSCO)	
5			CYBER SPACE. This article reports that one type of internet search tool that has taken out of favor, but still persists, is the meta-search engine. A meta-search engine does not create or maintain its own database of Web addresses, instead, ...	2005	GreenFILE (EBSCO)	
6		Mah, Calvin	dbWiz, open source federated searching for academic libraries. The purpose of this paper is to describe the experiences of developing an open source federated searching tool. It is hoped that it will generate interest not only in dbWiz, but in the many other open source projects either completed or in ...	2005	ProQuest Central (ProQuest XML)	
7		Flehm, Barbara	Federated Searching: A Viable Alternative to Web Surfing! One of the more important developments in the field is federated searching, sometimes also called integrated search, a feature that's coming online for the K-12 library community through automation systems vendors such as Alexandria, ...	2004	ProQuest Central (ProQuest XML)	
8		Miller, Todd	Federated Searching: Put it in its Place (Google) has taught us, quite powerfully, that the user just wants a search box. Arguments as to whether or not this is "best" for the user are moot-it doesn't matter if it's best if nobody uses it. Moreover, as both Google and Amazon have ...	2004	ProQuest Central (ProQuest XML)	
9			Federated Searching - the Process and the Problems Abstract This paper, taken from a presentation given by Melanie Farguhanson, Skiles Consulting, to the 39th Annual IALL Conference held in Dublin in June 2006, discusses recent developments in the provision of federated search systems and ...	2008	ProQuest Central (ProQuest XML)	
10		Rong Tang	Federated searching: User perceptions, system design, and library instruction	2006	Wiley Online Library : Journals	

9-10 z 88 Titulů (Federated search) Profi hledání

Všechny vyhledané záznamy

Tituly

- Federated search (85)
- Library (73)
- Images (12)
- Marketing (11)
- Hotel (1)

Rok vydání

- 2014 (5)
- 2013 (4)
- 2012 (5)
- 2011 (3)
- 2010 (2)

Autoři

- DOUG TSURUOKA (4)
- Enis, Matt (4)
- Nicholas, Joell (3)
- de La (1)
- Donald W. Ruden (3)

Tituly časopisů

- Journal of the America... (8)
- Investors Business Dai... (7)
- Library Hi-Tech (7)
- Library Journal (6)
- Online Information Rev... (8)

Obr. 3: Výsledek vyhledávání v MetaLib

Výsledky vyhledávání

Standardně seřazuje MetaLib výsledky vyhledávání na základě relevance, samozřejmě lze však výsledky seřadit na základě data vydání dokumentu, názvu, zdroje či autora. Výsledky lze nadále upřesňovat v pravém panelu podle určitých témat, roku vydání, filtrovat přímo konkrétního autora či časopisu, ve kterém se článek nachází.

Po pravé straně záznamu se nalézá ikona nákupního vozíku, která uloží daný záznam do sekce „Můj prostor“, kde se záznamem může uživatel nadále pracovat. Vedle této ikony se pak nachází propojení přes link server SFX, díky kterému se uživatel dostane k dalším službám, které s dokumentem souvisí, nejtypičtějším příkladem budiž propojení na jeho plný text.

Problémy

MetaLib trpí tradičními problémy federativního vyhledávání, které byly popsány v kapitole o federativním vyhledávání. Jedním z hlavních problémů je stále rychlost, kdy nalezení požadovaných záznamů může trvat až desítky vteřin. Tento problém se alespoň z části snaží MetaLib řešit tak, že zpracovává pouze prvních 30 výsledků z každého zdroje, které pak uživateli zobrazí. Čtenář si může nechat zobrazit i zbytek záznamů, jejich zpracování je ovšem znovu zdlouhavým procesem.

2.3 Web scale discovery

Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy definuje web scale discovery (přeloženo do českého jazyka jako „centralizované vyhledávání“) tímto heslem:

„Typ sjednoceného vyhledávání, v jehož průběhu vyhledávač místo prohledávání jednotlivých zdrojů realizuje dotaz nad jednotným vyhledávacím indexovým souborem. Technologické řešení je založeno na předem vytvořeném centrálním indexu pro všechny prohledávané zdroje.“ (Kučerová, 2011b)

Obdobnou definici, avšak obohacenou o termín „discovery vrstva“, poskytuje Athena Hoeppnerová, která definuje web scale discovery jako: *„Preharvestovaný centrální index propojený s discovery vrstvou, která umožňuje jednotné vyhledávání v lokálních, otevřených a předplacených zdrojích knihovny.“* (Hoeppner, 2012)

Jak lze z definic vyčíst, web scale discovery se skládá ze dvou hlavních komponent – centrálního indexu a discovery vrstvy. Discovery vrstvou je myšleno uživatelské rozhraní a vyhledávání pro objevování, zobrazování a celkovou interakci s obsahem získaného z knihovnou poskytovaných zdrojů, např. právě z centrálního indexu (Hoeppner, 2012).

Centrální index je Hoeppnerovou definován jako: *„Kolekce zpracovaných preharvestovaných metadat a plných textů, které dohromady tvoří prohledávatelný obsah web discovery služby.“* (Hoeppner, 2012)

Oproti modelu federativního vyhledávání je tedy z definic zřejmá jedna zásadní odlišnost – existence centrálního indexu, který je pak discovery vrstvou prohledáván. Discovery vyhledávač tedy hledá oproti federativnímu vyhledávači v jednom indexovaném zdroji, nerozesílá svůj požadavek několika zdrojům najednou. To přináší pro vyhledávání řadu výhod, zejména pak vyšší rychlost splnění dotazu (oproti federativnímu vyhledávání, kde běžně vyhledávač posílá dotaz každé databázi zvlášť), díky jednotnému indexování kvalitní řazení dle relevance a lepší upřesňování dotazu, např. použitím faset.

Na podobném principu v podstatě funguje vyhledávání přes vyhledávač Google s tím rozdílem, že Google má indexována pouze volně dostupná data, tedy povrchový, ne hluboký web. Tvůrci discovery systémů takto jednoduchou situaci nemají, musí pro své centrální indexy na základě licenčních smluv získat data od vydavatelů. Rivalita mezi

vydavatelé vede ale k tomu, že žádný centrální index nemá veškerá data – pokud je tvůrce discovery systému zároveň vlastníkem nějaké databáze, tak metadata samozřejmě neposkytne svému konkurentovi. V důsledku těchto konkurenčních bojů neexistuje jeden centrální index, který by obsahoval data ze všech komerčních databází (Krejčíř, 2011).

I v této oblasti je však očekávatelné určité zlepšení – např. v letošním roce byla oznámena spolupráce mezi firmami ProQuest a Ex Libris, díky které budou v centrálním indexu Primo Central k dispozici metadata nejužívanějších databází firmy ProQuest (Ex Libris Group, 2014).

Mimo systémy přímo orientované na vyhledávání EIZ využívají knihovny i vyhledávač VuFind², který je primárně vytvořený jako moderní, uživatelsky vřidné OPAC rozhraní a je postupně rozšiřována jeho funkcionality i vůči dalším skupinám datových zdrojů. Ze zkoumaných knihoven užívá toto řešení pouze KNAV.

Dále lze nalézt i řešení pomocí modifikovaného komerčního vyhledávače FAST od společnosti Microsoft, splňující požadavky vyhledávání ve více zdrojích dostupných v síti internet. Toto speciálně navržené řešení má ze zkoumaných knihoven Městská knihovna v Praze.

Užití federativního vyhledávání v discovery systémech

Ačkoliv je nejvíce žádoucím řešením pro zpřístupňování kolekcí všech elektronických zdrojů knihovny užití jednoho velkého centrálního indexu, není to jediné možné řešení. Vzhledem k bojům mezi vydavateli a z toho vyplývající neexistenci jednoho komplexního indexu je možné užívat v rámci discovery řešení i federativní vyhledávání. Díky této kombinaci se pak uživatel dostane i ke zdrojům, které nejsou zaneseny do centrálního indexu. Přestože je toto řešení pragmatické, není zdaleka ideální. Kombinací těchto dvou způsobů se knihovna připravuje o některé z výhod užití centrálního indexu – např. kvalitnějšího seřazení výsledků vyhledávání dle relevance (Breeding, c2010).

Vzhledem k tomu, že dvě ze zkoumaných knihoven mají pořízený centrální index Primo Central a dlouhodobému testovacímu provozu na Univerzitě Karlově bude krátce představeno discovery řešení Primo.

² webová prezentace produktu na <http://vufind.org/>

2.3.1 Primo

Primo od společnosti Ex libris bylo vyvíjeno jako discovery řešení od roku 2005, přičemž vydání systému následovalo v roce 2007. Primo sklízí a indexuje lokální sbírky knihovny, např. bibliografické záznamy, digitální sbírky dokumentů a materiálů v repozitářích instituce, které pak umožňuje vyhledat přes jednotné rozhraní. Zároveň může být Primo nastaveno na prohledávání indexů vzdálených sbírek a tyto výsledky pak propojit s vyhledáváním ve sbírkách lokálních. Primo může být nainstalováno v knihovně jak lokálně, tak může být hostováno na serverech Ex Libris Group (Vaughan, 2011).

Primo Central

Samotné Primo je však pouze discovery vrstvou, která je oddělena od centrálního indexu Primo Central, který Ex Libris představil až v roce 2010. Tyto produkty tedy dávají dohromady kompletní discovery řešení od Ex Libris. Nutno podotknout, že na rozdíl od discovery vrstvy je index hostovaný pouze na serverech Ex Libris Group a zpřístupňován formou předplatného (Vaughan, 2011).

Dle oficiálních stránek Ex Libris je po celém světě nainstalováno již přes 2100 instalací systému Primo, což však může znamenat jen discovery vrstvu a ne celé řešení (Ex Libris Group, 2012).

Discovery řešení Primo bude následně popsáno na implementaci Jednotné informační brány, která nyní nabízí krom svého vyhledávání přes federativní vyhledávač MetaLib také svojí verzi „plus“³, kde vyhledávání probíhá pomocí Primo.

³ dostupné na <http://plus.jib.cz>

Obr. 4: Vyhledávací rozhraní Primo

Pro vyhledávání v Primo nemusí být uživatel přihlášen, ovšem přijde o některé užitečné funkce, které se týkají uživatelského profilu, např. pouze dočasné uložení vybraných dotazů. Ostatní autentizační procesy se uskutečňují až při výběru požadovaného dokumentu a odkázání na jeho umístění přes link server.

Vyhledávání

Vyhledávání je standardně děleno do jednoduchého a pokročilého, pokročilé vyhledávání umožňuje tradičně větší specifikaci dotazu. Uživatel může vyhledávat v názvu dokumentu, podle autora (tvůrce), předmětu dokumentu a také podle identifikátorů ISBN či ISSN. Ve vyhledávacím poli lze používat booleovské operátory a zástupné znaky. Dotaz lze dále upřesnit podle požadovaného data vydání dokumentu, jazyka, typu dokumentu (knihy, články, seriály, obrázky či audiovizuální) a na výběr je také rozsah vyhledávání.

Právě rozsah vyhledávání ilustruje využití federativního vyhledávání jako součást discovery systémů, jak bylo popsáno v předešlé sekci. Na výběr je jak centrální index Primo Central, tak další zdroje kryjící se s klasickou Jednotnou informační branou, která pracuje s federativním vyhledávačem MetaLib:

- Knihy v ČR
- Zahraniční knihy
- Zahraniční články - licencované
- Periodika v ČR
- Autority

Při zvolení kterékoliv z těchto kategorií začne Primo vyhledávat na principu federativního vyhledávače a prvních pár desítek výsledků zobrazí ve svém rozhraní.

Výsledky vyhledávání

Výsledky dotazu jsou standardně seřazeny podle relevance, lze je však nadále řadit podle data, oblíbenosti, autora či názvu.

Dotaz lze pak pomocí fasetového třídění nadále specifikovat, řadit lze dle určitého tématu, autora, sbírky (tj. odkud dokument je, např. JSTOR), data, jazyka či vyfiltrovat pouze specifický časopis. Zajímavou součástí Primo je pak návrh nových doporučených hledání na základě předmětu či autora článků.

Filtrovat se také dají články pouze z recenzovaných časopisů a výchozí nastavení (v případě vyhledávání v centrálním indexu) je zobrazovat pouze články s plným textem.

Po kliknutí na jméno záznamu jednotlivých dokumentů dojde k propojení na link server SFX a zobrazení nabídky možností, co dále vykonat. Totéž Primo provede při zvolení nabídky Online a Další služby, vždy dojde k provázání s link serverem. Zajímavou funkcí jsou Doporučené články – Primo jakožto produkt Ex Libris je propojeno s jejich službou bX, která doporučuje další vědecké články na danou problematiku.

Vedle názvů záznamů se nachází ikona hvězdy, která záznam uloží do tzv. eSchránky. Po přepnutí do této sekce má čtenář možnost záznamy spravovat, např. organizovat je do různých složek, což je vítaná vlastnost při provádění rešerší. Tato služba funguje i tehdy, když není uživatel přihlášen, záznamy jsou v tom případě však ukládány pouze dočasně. Ve stejné sekci jako eSchránka lze také nalézt uložené dotazy a nastavit jim průběžná upozornění (v tomto případě „avíza“), která uživateli v případě nalezení nových výsledků na daný dotaz zašle na e-mail. Primo také podporuje technologii RSS, kdy daný dotaz čtenář uloží do své RSS čtečky a je pak informován o nově nalezených dokumentech.

2.4 Vzdálený přístup

Přístup do licencovaných databází knihovny a dalších placených zdrojů knihovny je bezproblémový v případě, že je uskutečňován z IP adres počítačů, které jsou přímo umístěny v dané instituci. Z počítačů umístěných mimo knihovnu samozřejmě nelze takto jednoduše přístup uskutečňovat, protože by pak zdroje mohl využívat každý, i když by nebyl registrovaným čtenářem knihovny.

Většina knihoven umožňuje i zabezpečený vzdálený přístup, který je zabezpečován přes určité nástroje a pro který je vyžadována autentifikace čtenáře. Nutno podotknout, že ne všechny zdroje jsou vždy dostupné přes vzdálený přístup, závisí na licenčních podmínkách a smlouvě s dodavatelem daného zdroje. Příkladem způsobu vzdáleného přístupu je využití virtuální privátní sítě (VPN) či proxy serveru.

Vzhledem k jejich použití ve dvou ze tří zkoumaných knihoven jsou krátce představeny nástroje Shibboleth a EZProxy.

2.4.1 Shibboleth

Shibboleth je open source autentifikační nástroj vyvíjený sdružením Internet2⁴. Nástroj funguje na principu federativních mechanismů pro autentizaci a autorizaci uživatele k přístupu ke zdrojům, které instituce nabízí. To je možné jen díky tomu, že je instituce, které je uživatel členem, zapojena do federace identit, která pak využívá data spravovaná uživatelskou institucí pro zprostředkování přístupu k obsahu. Pro uživatele je tento systém velice pohodlný – pro přístup ke všem zdrojům knihovny mu stačí pouze jedny přihlašovací údaje, díky kterým si vydavatel databáze přes federaci ověří jeho identitu a autorizuje ho pro užívání zdroje (Kouřil, 2007).

Je nutné, aby producent požadovaného informačního zdroje byl také zapojený do federace, kde poté nabízí ostatním členům přístup do jeho zdrojů. Tento způsob vzdáleného přístupu má však jednu větší nevýhodu – ne všichni producenti informačních zdrojů, které má instituce k dispozici jsou členy federace. V prvotní fázi užívání tohoto typu vzdáleného zpřístupňování EIZ je proto nutné vyjednat s producenty jejich členství (Krejčíř, 2010). I v dnešní době (jak je i na analýze knihoven v této práci patrné) není z tohoto důvodu Shibboleth dostupný pro všechny informační zdroje a u některých je tedy nutné používat jiný druh vzdáleného přístupu. Postupně se ale situace zlepšuje a do federace se přidávají další producenti EIZ.

V České republice je zastřešující federací Česká akademická federace identit eduID.cz.

⁴ webová prezentace sdružení na <http://www.internet2.edu/about-us/>

Příklad přihlášení přes Shibboleth na Univerzitě Karlově

Pro registrovaného čtenáře v některé z knihoven Univerzity Karlovy je nejjednodušší přístup k EIZ přes Portál elektronických zdrojů. Zde se nabízí dvě možnosti – přihlásit se přes nabídku v levé části obrazovky nebo si může uživatel vyhledat konkrétní zdroj, ke kterému se potřebuje dostat a teprve přes odkaz na „Institucionální přihlášení (Shibboleth)“ se k němu přihlásit. Dojde k přesměrování na Centrální autentizační systém Univerzity Karlovy, kde se čtenář přihlásí svými přihlašovacími údaji a po potvrzení se dostane do požadované databáze.

Obr. 5: Autentizace k databázi JSTOR

Druhou možností je pak jít přímo na stránky databáze, ve které chce uživatel vyhledávat a tam se přihlásit přes institucionální přihlašování. Po zvolení federace (tedy v ČR eduID.cz) a k ní náležící instituce (např. Univerzita Karlova v Praze) je uživatel také přesměrován na přihlašovací obrazovku dané instituce a po vyplnění přihlašovacích údajů opět vrácen zpět do databáze, kde může nyní vyhledávat ve zdrojích, které má instituce k dispozici.

Login through your library or institution

1. Select your region/federation:

Ceská republika (eduid.cz)

2. Choose your library or institution:

Univerzita Karlova v Praze

Obr. 6: Institucionální přihlášení k databázi ProQuest Central

2.4.2 EZproxy

EZproxy je proxy server vytvořený roku 1999 firmou Useful Utilities a roku 2008 byl zakoupený společností Online Computer Library Center (OCLC), která jej od té doby spravuje (OCLC, 2008). K roku 2013 ho používá více než 4000 knihoven a institucí v 60 zemích světa (OCLC, 2013a).

EZproxy je tzv. middleware, tj. nachází se mezi uživatelem a licencovaným zdrojem. Uživatel se připojí na EZproxy a ta je propojí na požadovaný zdroj – jelikož se EZproxy nachází na serveru knihovny, tak poskytovatel databáze rozpozná požadavek jako přicházející z IP adres počítače knihovny a povolí uživateli přístup. (OCLC, 2013b)

Technicky se jedná o tzv. rewrite proxy. To v praxi znamená, že pro přístup na server požadovaného zdroje je použita pozměněná IP adresa, kterou vytvoří EZproxy. Cílovému serveru zdroje se pak uživatel jeví jako by přistupoval přímo z proxy serveru. Na příkladu přístupu k cílovému zdroji přes EZproxy server Univerzity Karlovy se tak z webové adresy <http://search.ebscohost.com> stane adresa <http://search.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz>. Oproti klasickým proxy serverům má tento postup několik výhod – není zapotřebí žádná konfigurace prohlížeče a vzhledem k využívání standardních portů se nevyskytují se žádné problémy s firewallem. (OCLC, 2014)

EZproxy má oproti Shibboleth řešení jednu zásadní výhodu – ani poskytovatel informačního zdroje ani instituce nemusí být členy žádné federace. Přes EZproxy je tedy možné dostat se v podstatě ke každému informačnímu zdroji, který má knihovny k dispozici. Jednou z nevýhod EZproxy je, že uživatel se ke zdroji dostane právě pouze z linků, které projdou EZproxy, tj. z linků pozměněných. Pokud z nějakého důvodu nemá

k linku přístup (např. není funkční portál instituce, kde jsou vypsány), tak se ke zdroji dostane pouze ručním napsáním modifikovaného linku, což je velmi nepraktické. Z tohoto důvodu tedy také (na rozdíl od Shibboleth řešení) není možné přejít přímo na stránky poskytovatele zdroje a institucionálně se přihlásit – je vždy nutné použít EZproxy link.

EZproxy lze propojit s další službou, např. přímo se Shibbolethem. Tímto řešením se na Shibboleth přenese autentizace a autorizace uživatele, což má za výhodu nutnost pouze jednoho přihlášení, když se uživatel přepíná mezi zdroji, které již Shibboleth užívají (Novák, 2010).

2.5 Další nástroje

Vzhledem k užívání dalších nástrojů dvěma zkoumanými knihovnami jsou v následující kapitole krátce představeny služby EZB a Google Scholar a jejich využití pro knihovny.

2.5.1 EZB

Jednou z dalších možností přístupu k elektronickým časopisům je přes službu EZB (Elektronische Zeitschriftenbibliothek, volný překlad „Knihovna elektronických časopisů“) vyvinutou roku 1997 univerzitní knihovnou v Regensburgu, ve spolupráci s knihovnou Technické univerzity v Mnichově. Projekt je variantou tradičního přístupu vycházejícího z principů distribuovaného souborného katalogu. Cílem je přehledný přístup do titulů elektronických časopisů všech zapojujících se institucí ke Knihovně elektronických časopisů a zároveň EZB slouží jako nástroj k správě jejich licencí. V tuto chvíli se na službě společně podílí 619 institucí, které společně vytváří záznamy o titulech časopisů a aktualizují bibliografická data v centrální databázi.

K datu psaní práce je v EZB k dispozici celkově přes 76 632 titulů časopisů, z toho jich je přes 14 010 k dispozici pouze online, ostatní mají tištěnou i online formu. Kolem 45 762 titulů časopisů je dostupných bezplatně, včetně plných textů, všem uživatelům. Tituly vázané na licenci jsou přístupné oprávněným uživatelům, uživatelé jiné instituce získanou alespoň informaci, kde lze přístup získat (Electronic Journals Library, 2014).

EZB využívají především knihovny a instituce v Evropě, nejvíce se participují instituce německé. Mimo Evropu je pak účast jen velmi řídká, např. v USA je to pouze Library of Congress a německý historický institut ve Washingtonu, D. C.

2.5.2 Google Scholar

Dalším prostředkem, který uživatelé, ale i knihovny využívají, je služba Google Scholar od společnosti Google. Zprovozněna byla v listopadu roku 2004. Jedná se o službu, která nabízí vyhledávání odborné literatury z jednoho místa – recenzované články, abstrakty, dizertační práce, knihy, patenty a další zdroje z různých oblastí.

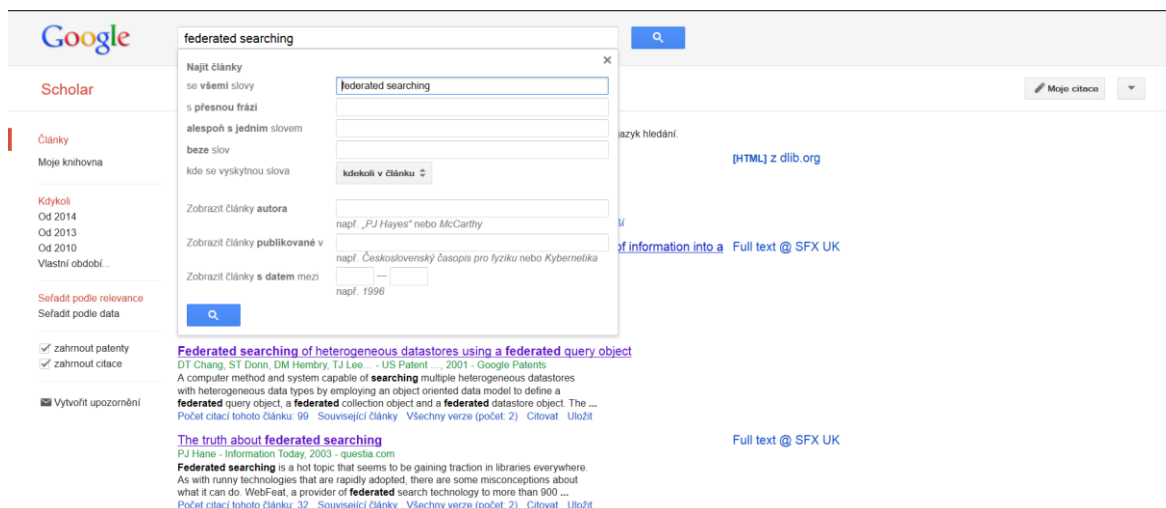
Jednou z důležitých oblastí Google Scholar je jeho fungování jako zdarma dostupného citačního rejstříku. Z hlediska knihoven a zpřístupňování jimi zakoupených zdrojů je však nejdůležitější funkce knihovních odkazů.

Knihovní odkazy

Google Scholar obsahuje jak články z volně dostupných zdrojů, tak i ze zdrojů licencovaných. Právě v této oblasti je tato služba pro knihovny velmi dobře využitelná. Google Scholar pracuje s tzv. knihovními odkazy, díky kterým se uživatel může dostat k plným textům zdrojů vyhledaných v Google Scholar přes svoji domovskou instituci. Knihovna se musí předem do programu knihovních odkazů zaregistrovat, potřeba je k tomu pouze OpenURL link server, tedy např. SFX, 360 Link apod. Celý proces je zdarma. Po registraci dojde k automatickému indexování dat knihovny softwarem od Google a linky k jednotlivým zdrojům se v Google Scholar objeví do jednoho až dvou týdnů (Google, 2014).

Čtenář musí pro využití této služby v nastavení vyhledat a vybrat knihovny, u kterých chce využívat jejich link server a tedy propojení na plné texty dokumentů. Pro tento účel může mít vybráno celkem pět knihoven. Po zvolení požadovaných institucí má pak při vyhledávání u dokumentů možnost vyvolání nabídky link serveru a po přihlášení přes přihlašovací údaje k instituci i propojení na plný text.

K dispozici je vyhledávání, které je velmi podobné klasickému vyhledávači Google, a proto není pro uživatele problém s ním pracovat. V tomto případě je ale jednoduchost i jedním z problémů Google Scholar – ani pokročilé vyhledávání nezahrnuje dostatek možných vyhledávacích kritérií.

Obr. 7: Vyhledávání v Google Scholar

Jedním z příkladů může být nezahrnutí pole pro identifikátor (ISSN, ISBN), i když je nutno podotknout, že Google Scholar články z časopisu podle ISSN nalezne, stačí ho napsat do pole pro všechna slova. Tímto ale přispívá k určitému zmatení a nejasnostem ohledně vyhledávání. Jedním z větších problémů je nemožnost zřetelně vyfiltrovat pouze výsledky z recenzovaných časopisů. Dále např. nastavení jazyka požadovaného dokumentu sice možné je, ale pouze přes nabídku nastavení, nikoliv přímo při procesu vyhledávání.

Výsledky vyhledávání

Po zobrazení výsledků dotazu nabízí Google Scholar další funkce, jak s nalezeným dokumentem dále pracovat. Po levé straně vyhledávání jsou možnosti upřesnění dotazu – je možné nastavit rok vydání, řazení (primárně je nastaveno řazení dle relevance dokumentů), či zdali mají v záznamech být zobrazeny i patenty a citace.

Po kliknutí na název dokumentu je čtenář odkazován na stránku vydavatele, kde může o dokumentu zjistit další informace a v případě jeho zpoplatnění ho i zakoupit. V tomto případě může nastat u uživatelů, kteří nemají nastavený knihovní odkaz zmatení, proč mají za článek platit, i když je u jejich instituce dostupný (Asher, 2013). Veškeré zpřístupnění je dostupné po pravé straně názvu dokumentu, popř. při rozkliknutí nabídky „další“, která se nachází pod záznamem, což nemusí být při prvním pohledu zjevné.

Uživatel má dále k dispozici funkci zobrazení dokumentů, které záznam citují, vyhledání souvisejících článků a zobrazení všech verzí dokumentu. Pokud je čtenář přihlášený ke svému účtu Google, tak může využít služby „Moje knihovna“, kam si po kliknutí na možnost „uložit“ může nalezené články ukládat. V nabídce je i možnost

citování dokumentu podle několika různých standardů (včetně ISO 690). Google Scholar nabízí také na základě vyhledávání vytvářených tzv. upozornění (alertů), kdy služba zasílá uživateli e-maily v případě, že na jeho vyhledávací dotaz byly nalezeny nové výsledky.

3 Analýza vybraných knihoven

Pro účely bakalářské práce byly pro analýzu vybrány tři zaměřením rozdílné typy knihoven. Knihovna Filozofické fakulty Univerzity Karlovy zastupuje knihovny akademické (vysokoškolské), knihovna Akademie věd poté specializované knihovny vědecké a Městská knihovna v Praze knihovny univerzální.

Rozhovory byly uskutečněny se zaměstnanci, kteří jsou pověřeni správou elektronických informačních zdrojů dotyčných knihoven. Rozhovory proběhly ve shodné struktuře:

1. Kolik zaměstnanců se ve vaší knihovně stará o správu elektronických zdrojů?
 - a. Zabývají se i akvizicí el. informačních zdrojů?
 - b. Kdo je pověřen uzavíráním licenčních smluv?
 - i. jaká je organizace nákupu licencí?
2. Jak probíhá výběr nakupovaných e-zdrojů?
3. Předplácíte vybrané e-zdroje na omezenou dobu (např. na rok) nebo trvale nakupujete?
4. Účastníte se konsorcií e-zdrojů? Jakých?
5. Přihlížíte při obnovení předplatného ke statistickým výstupům?
6. Jaké nástroje používá knihovna na statistické výstupy?
7. Sleduje vaše knihovna zpětnou vazbu od uživatelů?
 - a. Jakým způsobem?
8. Provádí vaše knihovna školení ohledně elektronických zdrojů? Pro koho a s jakou úspěšností?
9. Co používá vaše knihovna za nástroje pro vzdálený přístup k el. zdrojům?
10. Máte předplacené některé zdroje pouze v přímém přístupu – tj. na konkrétní IP adresu počítače v instituci?
11. Používá vaše knihovna nějaký discovery systém či federativní vyhledávač?
 - a. Jaká je jejich využívanost?
12. Jakým způsobem zpřístupňujete e-časopisy:
 - a. Máte vaše e-časopisy v katalogu?
 - b. Využíváte EZB?

c. Využíváte „link server“ a jaký?

13. Jakým způsobem propagujete e-časopisy?

14. Propaguje vaše knihovna Open Access přístup k e-zdrojům?

15. Co vše by podle vás měl umět knihovník pověřený agendou EIZ?

3.1 Knihovna Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

Knihovna Filozofické fakulty Univerzity Karlovy⁵ je složena z jednotlivých dílčích knihoven sídlících na FF, centrálním pracovištěm je Středisko vědeckých informací (SVI). SVI provádí katalogizaci pro všechny dílčí knihovny, zajišťuje meziknihovní výpůjční službu, včetně mezinárodní, provádí digitalizaci dokumentů a spravuje jednotlivým knihovnám rozpočet. O akvizici jednotlivých titulů elektronických knih a časopisů samotných zdrojů se starají zaměstnanci jednotlivých knihoven, akvizice databází pro celou UK má na starosti Ústřední knihovna UK, pro Filozofickou fakultu pak právě SVI.

Strukturovaný rozhovor byl veden se správkyní elektronických informačních zdrojů Radkou Syrovou, DiS., BBus, která se touto agendou zabývá z části svého pracovního úvazku.

Technickou podporu agendy zajišťuje Ústav výpočetních technologií UK. Nárazově jsou do práce zapojeni dva další zaměstnanci, na objednávání a katalogizaci časopisů.

Zapojena je i ředitelka knihovny FF, která schvaluje akvizice EIZ a zařizuje účasti v konsorciích. Samotné licenční smlouvy jsou uzavírány děkankou fakulty, na základě informací a podkladů od zaměstnanců knihovny.

3.1.1 Pořízení EIZ

Při nákupu elektronických databází se vždy nejdříve zařídí její trial verze, díky které se ozkouší, zdali odpovídá všem požadavkům. Poté se zhodnotí úspěch trial verze (na základě počtu uživatelských přístupů a kvality zdroje) a v případě, že katedra bude databázi nadále chtít, tak se s přihlédnutím k rozpočtovým možnostem zakoupí.

V současné době však knihovna FF nepořizuje nové elektronické zdroje, díky konsorciím se udržují ty stávající. Nové elektronické zdroje mají možnost kupovat katedry samotné, ovšem z vlastního rozpočtu (dělá to tak např. katedra psychologie). Další možností, jak zdroj zafinancovat je zajištění podpory pomocí grantů.

Zdroje jsou z velké části předpláceny na dobu jednoho roku, přičemž se období nákupu neomezuje na rok kalendářní, pokud je potřeba, tak je zdroj možné zakoupit i v průběhu roku. Trvale se nakupují pouze jednotlivé tituly elektronických knih.

⁵ webová prezentace <http://www.ff.cuni.cz/knihovna/>

3.1.2 Dostupné EIZ

Knihovna FF je členem konsorcií v programu „Informace – základ výzkumu“ od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. V tomto programu se Filozofická fakulta účastní následujících projektů a má díky nim dostupné uvedené zdroje:

- **LR1307** (Elektronické informační zdroje pro humanitní a společenské vědy)
- řešitel projektu: Masarykova univerzita. Dostupné zdroje:
 - Literature Online
 - Literature Resource Center
 - Brepolis
 - ATLA Religion Database with Serials
 - Thesaurus Linguae Graecae
 - L'Année Philologique
 - Film and Television Literature Index With Full Text
 - Film Indexes Online
- **LR1308** (Národní knihovna - rozvoj informační infrastruktury VaVaI pro humanitní obory) - řešitel projektu: Národní knihovna ČR. Dostupné zdroje:
 - Music online
 - Library & Information Science Source (LISS)
 - Library & Information Science Abstracts (LISA)
- **LR1305** (Zajištění informačních zdrojů pro humanitní a společenskovední obory) – řešitel projektu: Západočeská univerzita v Plzni. Dostupné zdroje:
 - JSTOR V.
- **LR1312** (Integrovaný přístup k EIZ pro vybrané exaktní obory a psychologii) – řešitel projektu: Univerzita Karlova v Praze. Dostupné zdroje:
 - PsycINFO
 - PsycArticles

V roce 2013 bylo přes Portál elektronických zdrojů Univerzity Karlovy k dispozici celkem 76 oborových a multioborových databází (z toho 20 bibliografických, 50 plnotextových a 6 databází jiného typu) Na nákup EIZ bylo pro rok 2013 vyhrazeno 787 213 Kč (Univerzita Karlova v Praze, 2014a).

Přímo elektronických časopisů má pro celou Univerzitu Karlovu k dispozici celkově 96 991 titulů, z toho je jich 47 099 dostupných v režimu volného přístupu (Open Access).

Open Access

Univerzita Karlova se 24. října 2013 přihlásila k Berlínské deklaraci o otevřeném přístupu ke znalostem v přírodních a humanitních vědách (Univerzita Karlova v Praze, 2014).

Knihovna Filozofické fakulty se společně s dalšími institucemi účastní poslední dva roky Týdne Open Access, v rámci této události jsou v knihovně pořádány informační semináře, které se zabývají tematikou Open Access zdrojů. Další seminář obdobného typu byl pak pořádán na Filozofické fakultě UK v rámci Dne vědy.

Open Access časopisy nejsou zahrnuty v katalozích knihoven UK. Vyhledávací nástroje MetaLib a SFX však vyhledávají v open access zdrojích (např. DOAJ).

3.1.3 Vyhledávací nástroje

Na Filozofické fakultě v tuto chvíli probíhá výběrové řízení na nákup a zařízení discovery systému.

Pro účel výběrového řízení byla vytvořena zvláštní pracovní skupina, která jednotlivé systémy testuje a zjišťuje jejich vhodnost pro účely knihovny. Členy pracovní skupiny jsou knihovníci, studenti a pracovníci IT oddělení. Fakulta již měla v testovacím provozu discovery systém PRIMO, jehož rozhraní je stále dostupné na webové stránce <http://pelican.is.cuni.cz>, provoz byl však již zastaven. V současné době je v testování EBSCO Discovery Service, které je dostupné po přihlášení se do databází EBSCOhost.

Hlavním nástrojem pro přístup k veškerým elektronickým zdrojům je Portál elektronických zdrojů Univerzity Karlovy. Tento nástroj je centrálně spravován Ústavem výpočetní techniky Univerzity Karlovy. Přes tento portál má uživatel dostupné veškeré přístupy a informace o elektronických zdrojích, které univerzita poskytuje.

Obr. 8: Portál elektronických zdrojů UK

Portál je rozdělen do několika kategorií EIZ dostupných v menu po levé straně, popř. pod vyhledávacím polem. Zde si lze otevřít seznam všech dostupných zdrojů a seřadit si je podle abecedy, popř. vyfiltrovat si seznam pouze podle určitých fakult nebo oborů. V této části portálu se také nachází popis a přístup k užívaným nástrojům SFX, MetaLib a nástroje vzdáleného přístupu, včetně přihlášení se přes službu Shibboleth.

Ve střední části portálu je k dispozici zjednodušený systém vyhledávání e-zdrojů, e-časopisů, e-knih, článků z databází a vyhledávání v repozitáři. UK má k dispozici službu Hot Articles od Ex Libris, kterou zde prezentuje výběrem článků, které jsou za určitou dobu populární. Pravá část portálu je pak informační – nachází se zde odkazy na Facebook a Twitter EIZ na UK.

Ne všechny zdroje jsou přístupné pro celou Univerzitu Karlovu, některé jsou (vzhledem k vysoké ceně zdroje) zakoupeny pouze pro fakulty/obory, pro které jsou nejvýznamnější a v praxi nejvíce využitelné.

Pro zpřístupnění jednotlivých titulů elektronických časopisů lze užívat vyhledávání ve znalostní bázi link serveru SFX, další možností je použití elektronické knihovny časopisů EZB a nakonec užití Centrálního katalogu Univerzity Karlovy.

Jak již bylo řečeno, tak knihovna prozatím nemá pořízené žádné discovery řešení – pro vyhledávání jednotlivých článků z databází má tedy k dispozici federativní vyhledávač MetaLib. Přes MetaLib je však k dispozici vyhledávání i v předplaceném centrálním indexu Primo Central od společnosti Ex Libris.

3.1.4 Vzdálený přístup k EIZ

V knihovně FF (potažmo na celé Univerzitě Karlově) jsou využívány dvě technologie vzdáleného přístupu – Shibboleth a EZProxy. Při zpřístupňování pomocí těchto nástrojů může docházet k problémům, vzhledem k nutnosti zajištění přístupu k elektronickým zdrojům pouze jednotlivým fakultám a ne univerzitě jako celku.

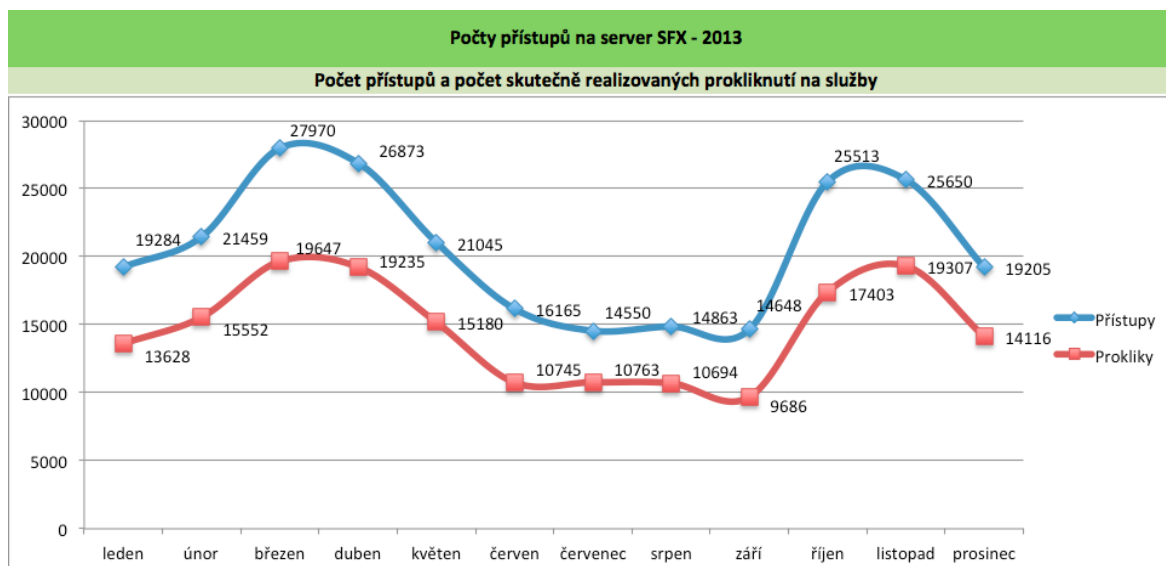
Většina zdrojů je k dispozici přes vzdálený přístup, pár jich má ovšem knihovna dostupných pouze přes přímý přístup z vybraných počítačů v knihovně (autentizace na základě IP adresy PC). Jedná se např. o francouzský korpus FRANTEXT či hudební knihovnu NAXOS.

3.1.5 Statistiky

Knihovna samozřejmě přihlíží ke statistickým výstupům, v případě nízkého zájmu se předplatné daných EIZ zruší. Univerzita Karlova má pro měření statistických přístupů k dispozici službu UStat, která umožňuje ukládání a analýzu uživatelských statistik dodávaných producenty či poskytovateli databází ve formátu standardu COUNTER. Pokud to poskytovatel umožňuje, tak knihovna FF dostává statistiky přímo od administrační správy konkrétních databází či dodavatelů.

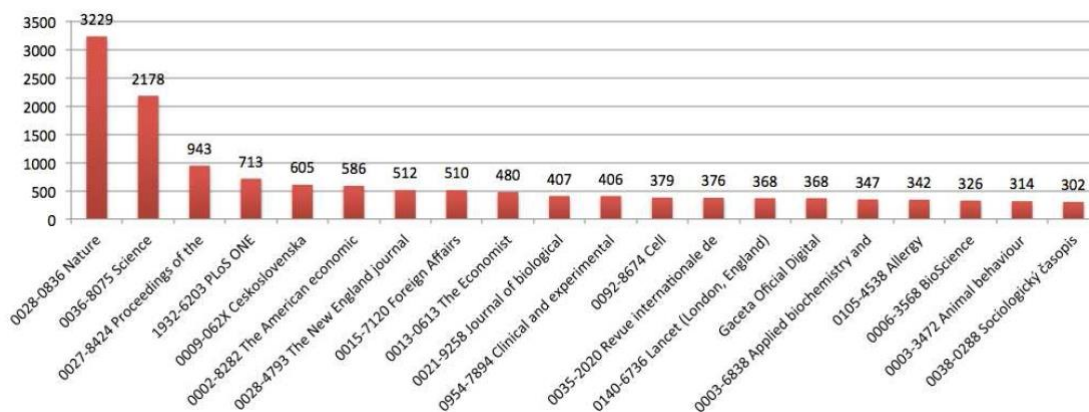
Statistické výstupy jsou k dispozici pouze za celou Univerzitu Karlovu, nikoliv pouze knihovnu FF – důvodem je nevyužívání ověřování IP adresy v SFX a tudíž nelze nijak dál třídit na jednotlivé součásti UK. Přesto lze z uvedených údajů a grafů vypořádat především trendy ve vývoji zpřístupňování EIZ na UK⁶.

⁶ statistické zdroje SFX a MetaLib byly dodány komunikací s Ústavem výpočetní techniky UK

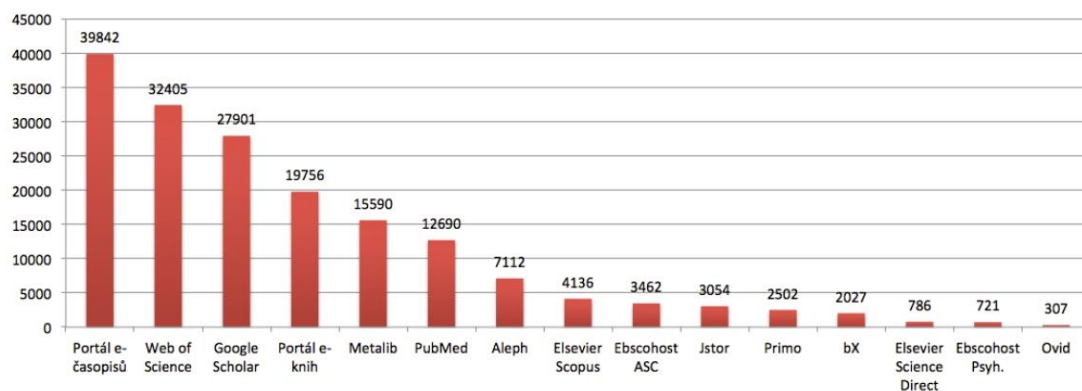
Obr. 9: Statistika SFX na Univerzitě Karlově za rok 2013

Přístupů do federativního vyhledávače MetaLib bylo za rok 2013 uskutečněno 17 483, přičemž počet vyhledávání určitých dotazů byl 215 892. Nabídka menu link serveru SFX byla celkově zobrazena 247 225 krát a propojení na cílovou službu bylo uskutečněno 175 946 krát. Zajímavým výstupem z SFX jsou pak nejvíce navštěvované časopisy, kde je na první příčce časopis Nature, následován časopisem Science.

Obr. 10: Nejvyužívanější elektronické časopisy na UK

Posledním výstupem je pak statistika, odkud se přes SFX propojují uživatelé – zde je velmi dobře vidět vzrůstající obliba služby Google Scholar mezi uživateli.

Obr. 11: Přístupy na nabídku SFX

Specificky pro Filozofickou fakultu UK jsou k dispozici statistiky z EZproxy, byť je třeba brát v úvahu, že se jedná pouze o vzdálené přístupy a také pouze pokud uživatel nepoužil přihlášení přes službu Shibboleth, které je celkově využíváno přednostně. Následující údaje tedy nereprezentují celkový počet vzdálených přístupů na zdroje dostupné na Filozofické fakultě UK.

Za rok 2013 je přes EZproxy celkově zaevidováno 22 526 vzdálených přístupů a nejvíce jich mají kolekce od JSTOR – 8 080. Na druhém místě je výkladový slovník Oxford English Dictionary Online s počtem 2 977 a třetí je databáze EBSCOhost s 2135 (Univerzita Karlova v Praze, 2014b).

3.1.6 Uživatelé

Zpětnou vazbu od uživatelů získává knihovna FF sporadicky. Před dvěma lety byl proveden mezi akademiky dotazníkový průzkum, avšak návratnost byla značně neuspokojivá. Za zmínku také stojí bakalářská práce Tomáše Vejvody z roku 2013, v rámci které provedl uživatelský průzkum na téma zpřístupňování EIZ v Knihovně Jana Palacha FF UK.

Výsledkem bylo zjištění, že členové akademické obce elektronické zdroje často nevyužívají a mají o nich jen malé povědomí, např. významná část neměla vůbec ponětí o existenci a možnostech využití Portálu elektronických zdrojů a vzdáleného přístupu. Samotní vyučující studenti k jejich využívání příliš nenabádají.

V roce 2012 byl zpracován rozsáhlý audit EIZ napříč ústavu a katedrami FF s cílem zajistit přístupnost maximálního počtu požadovaných časopisů v rámci dostupných finančních prostředků.

Knihovna FF se snaží o zvýšení informovanosti mezi uživateli a organizuje školení jak pro pracovníky fakultních knihoven, tak i pro studenty a vyučující jednotlivých kateder. Účast na školeních je poměrně uspokojivá – na posledním bylo přítomno cca 45 studentů ve dvou různých termínech. V rámci oborů na fakultě je správce elektronických zdrojů příležitostně zván na jednorázové přednášky u předmětů typu „Úvod do studia“. Školení jsou evaluována formou rozhovoru s účastníky i vyučujícím.

Pro propagaci elektronických časopisů se plánuje přidat na knižní regály informaci o dostupnosti vytipovaných titulů elektronických časopisů na Portálu elektronických zdrojů. Již nyní jsou katedrám v případě pořízení nové kolekce rozeslány informační e-maily a zároveň se k tomuto účelu využívá sociální síť Facebook. Pro technické informace (např. výpadky přístupu ke zdrojům) využívá knihovna Twitter (jméno účtu @EIZUK).

Vzhledem k zjištěnému nízkému povědomí čtenářů se v knihovně připravuje rozsáhlejší informační kampaň o všech možnostech využití a přístupu k elektronickým zdrojům.

3.1.7 Problémy

Po přístupu na Portál elektronických zdrojů je k dispozici hned několik druhů vyhledávání na základě typu požadovaného dokumentu. Toto dělení může být pro uživatele, který chce informace o určitém tématu velmi matoucí. Problém bude eliminován po zvolení a správné implementaci discovery řešení, které jsou na UK právě testovány – uživatel pak vyhledá potřebné informace ideálně přes jedno vyhledávací pole.

Ze strukturovaného rozhovoru také vyplynulo, že mají studenti FF UK velmi malé ponětí o existenci Portálu el. zdrojů, znalost se většinou omezuje na základní knihovnický katalog UK. Řešením může být nastávající větší propagace EIZ a prezentace dostupných EIZ v rámci úvodů do studia jednotlivých oborů.

3.2 Městská knihovna v Praze

Městská knihovna v Praze⁷ se skládá z Ústřední knihovny, 41 poboček a 3 bibliobusů, celkově v ní pracuje (počítáme-li všechny typy úvazků) 470 zaměstnanců.

V MKP je správou elektronických informačních zdrojů pověřen jeden knihovnický pracovník zaměstnaný na pozici projektového manažera e-knihovny a pracující na plný pracovní úvazek. Tato pozice celkově spadá pod odbor knihovních fondů.

Projektový manažer však nepracuje na všech aspektech elektronických informačních zdrojů, práce je rozdělená mezi více oddělení a ty v případě potřeby problém řeší – např. IT oddělení se stará o autentizační procesy spojené se vzdáleným přístupem, jestli je na počítačích v knihovně dostupná databáze přes přímý přístup, apod. Celkově se tedy jedná spíše o menší pracovní skupinu, která pracuje na EIZ pouze v případě, kdy je potřeba nějaký problém řešit. Strukturovaný rozhovor veden právě s projektovým manažerem e-knihovny Bc. Vojtěchem Vojtíškem.

Projektový manažer e-knihovny se stará o akvizici veškerých elektronických zdrojů. Zároveň vyjednává podmínky a zpracovává licenční smlouvy, které poté podepisuje ředitel (popř. náměstkyně) knihovny.

3.2.1 Pořízení EIZ

Veškeré licencované zdroje jsou pořizované formou předplatného, trvale knihovna žádné zdroje nepořizuje. Každý rok je na základě sestaveného celkového rozpočtu MKP a statistických výstupů předplatné obnoveno či upraveno, např. vyjednáváním nových cenových podmínek či úplným zrušením.

3.2.2 Dostupné EIZ

Celkově zpřístupňuje knihovna 14 oborových databází přes vzdálený přístup a dalších 7, které jsou k dispozici pouze z poboček MKP, často z pobočky konkrétní. Hlavní funkcí elektronických informačních zdrojů v MKP je funkce komplementární – mají zpravidla doplňovat tištěný fond knihovny. Pro oddělení Pragensií, které zároveň slouží jako oddělení informací má proto knihovna pořízeny databáze shrnující zprávy z médií MediaSearch, Anopress, pro hudební oddělení jsou pak nakoupeny databáze Naxos Music

⁷ webová prezentace <http://www.mlp.cz>

Library, Music Online, apod. Naučný fond MKP je pak zaměřený humanitním směrem, pro jehož doplnění má knihovna pořízeny databáze ProQuest a EBSCO.

Městská knihovna se účastní (jako spolupracující instituce) programu „Informace – základ výzkumu“ od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Konkrétně je zapojena do těchto projektů (zvýrazněné jsou databáze, které jsou díky konkrétnímu projektu zpřístupňovány):

- **LR1304** (Zajištění kontinuálního přístupu do multioborové databáze ProQuest Central a do klíčových databází pro ekonomický výzkum) – řešitel projektu: Vysoká škola ekonomická v Praze. Dostupné zdroje:
 - **ProQuest Central**
- **LR1307** (Elektronické informační zdroje pro humanitní a společenské vědy) – řešitel projektu: Masarykova univerzita. Dostupné zdroje:
 - **Oxford Art Online**
 - **Film Indexes Online**
- **LR1308** (Národní knihovna - rozvoj informační infrastruktury VaVaI pro humanitní obory) – řešitel projektu: Národní knihovna ČR. Dostupné zdroje:
 - **EBSCOhost**
 - **Academic Search Complete**
 - **Business Source Complete**
 - **Music Online**
 - **Oxford Music Online**

O novinkách v oblasti elektronických informačních zdrojů informuje MKP na svých webových stránkách, v sekci e-knihovna. Další informace pro čtenáře jsou rozmístěné v tištěné formě po knihovně.

Open Access

Knihovna spolupracuje s repozitáři a nakladateli Open Access časopisů. Při vytváření záznamů Open Access časopisů se rozhodovalo, zdali dát zdroje (např. DOAJ) přímo do katalogu, či je odkazovat v dostupných databázích knihovny. Nakonec se MKP rozhodla pro první možnost, vzhledem k její uživatelské přívětivosti. Čtenář tak může bez

problému najít volně přístupné zdroje v katalogu knihovny a přes odkaz se dostat přímo na stránky časopisu.

Vzhledem ke své neakademické povaze se knihovna neúčastní Open Access week, událost je mimo její zaměření.

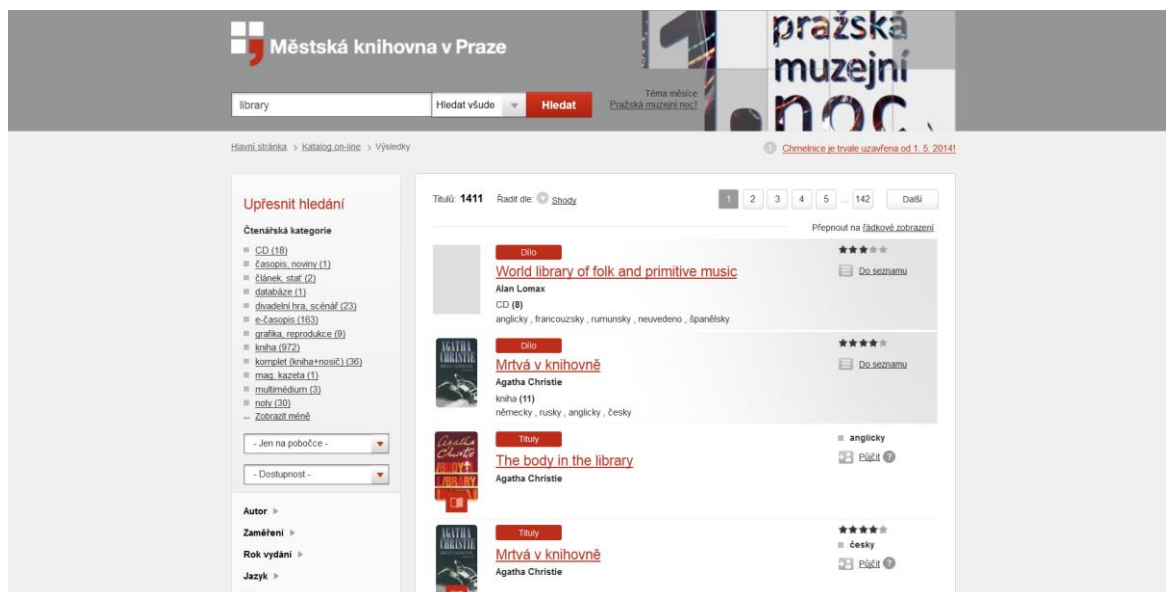
3.2.3 Vyhledávací nástroje

Oproti ostatním knihovnám popsaným v této práci má Městská knihovna v Praze vyhledávání zajištěné přes vyhledávací řešení FAST ESP od společnosti Fast Search & Transfer, která je dceřinou společností firmy Microsoft. Český dodavatel tohoto řešení je Incad spol. s r. o., MKP má pro správu a provoz systému FAST ESP vlastní vývojové oddělení. Dodavatel se tedy stará spíše o implementaci nových funkcí.

Pro vyhledávání má FAST ESP k dispozici index, ve kterém jsou data z knihovnického systému MKP Koniáš. Může tedy vyhledávat napříč všemi zdroji, které má knihovna k dispozici. Přes jedno vyhledávací pole může tedy čtenář hledat jak monografické dokumenty, tak seriály, databáze, e-dokumenty, atd. Vyhledávací pole obsahuje také výběr, zdali chcete hledat všude nebo pouze v katalogu knihovny, popř. na webu knihovny.

Ačkoliv se vyhledávací pole může jevit jako triviální, nabízí poměrně velké možnosti zadání dotazu. Předem nutno podotknout, že MKP nemá k dispozici žádný typ pokročilého vyhledávání, čili uživatel musí vyhledávat pouze přes „jednoduché“. Do vyhledávacího pole může čtenář zadat téměř cokoliv, včetně ISBN, signatury, žánru, typu média, atd. Vyhledávání podporuje booleovské operátory a složené dotazy.

Vyhledávací pole disponuje našeptávačem a využíváním synonym. V případě nenalezení žádných výsledků je dotaz položen automaticky znovu s jazykovým rozšířením – hledají se podobná slova, doplní se operátory, atd. Dotaz tedy není okamžitě vyhodnocen jako špatný, pokud je nesprávně zapsán (např. obsahuje gramatickou chybu) (Městská knihovna v Praze, 2014a).

Obr. 12: Vyhledávací rozhraní MKP

Po zadání svého dotazu může uživatel pomocí fasetového vyhledávání nadále vyfiltrovat, co přesně za typ dokumentu potřebuje. K dispozici jsou tyto atributy:

- Čtenářská kategorie - typ dokumentu, např. kniha, CD, časopis, e-časopis, databáze...
- Autor
- Zaměření – druh literatury (např. beletrie či naučná)
- Rok vydání
- Jazyk
- Téma
- Deskriptor – hesla popisující dílo
- Nakladatel

Dále si může uživatel vybrat, že požaduje titul pouze na určité pobočce a vyfiltrovat jeho dostupnost.

3.2.4 Problémy

Ačkoliv prohledává FAST mezi všemi zdroji, které MKP obsahuje, stále má své nedostatky. Vyhledávač nemůže (vzhledem k tomu, že nemá potřebná data v indexu) vyhledávat přímo články z databází. Není tedy možné vyhledávat přímo konkrétní článek např. z databáze EBSCOhost či ProQuest. Pro jejich nalezení je nutné vyhledávat přímo

v rozhraní patřičné databáze. Tento nedostatek by šlo napravit zakoupením patřičného indexu, vzhledem k počtu přístupů k databázím je to pro MKP však finančně nevýhodné.

Další problém nastává při vyhledání elektronických časopisů. Není možné při vyhledávání v katalogu zjistit, zdali je časopis v databázi fulltextově dostupný. Poměrně často tedy nastává situace, že čtenář vyhledá v katalogu záznam elektronického časopisu, přes pevný odkaz se dostane do databáze, kde se časopis nachází, ale je dostupný pouze jeho bibliografický záznam. Řešením by bylo projít veškeré záznamy obsažené v katalogu a označit ty, které nemají k dispozici plný text. Ovšem vzhledem k počtu záznamů (v tuto chvíli je v katalogu 69 043 titulů e-časopisů) se takovéto řešení nevyplatí.

Elektronické časopisy také nemají vyplněný věcný popis, v důsledku čehož nelze využívat služby nalezení podobných dokumentů – v tomto případě vždy zůstane ke zvolení pouze varianta „e-časopis“ a katalog pak nalezne všechny dostupné tituly elektronických časopisů. Tato funkce je tedy v praxi v tuto chvíli nepoužitelná.

Problém se nachází i u funkce „citace“, kterou katalog nabízí a která u knižních dokumentů funguje, u elektronických časopisů však nepodává žádný výsledek.

Nutno podotknout, že u tištěných časopisů jsou problémy obdobné, citace jsou u nich složeny pouze z názvu časopisu, zřídka je uvedeno také vydavatelství a pak cena. Podobné tituly lze u nich hledat také pouze na základě formy, nosiče, způsobu vydávání a úrovně zpracování – v podstatě tedy uživatel nemá šanci vyhledat titul časopisu, který by byl obsahově podobný s tím, na jehož záznamu se právě nachází.

MKP však chystá zcela novou službu, která by problém se zobrazováním obsahové podobných časopisů měla řešit jiným způsobem. Zároveň bude přejmenována položka Citace, která je v tuto chvíli poměrně zavádějící – zobrazuje katalogizační záznam, nejedná se tedy o žádnou normovanou citaci.

3.2.5 Vzdálený přístup

Jak již bylo řečeno, tak MKP má většinu předplacených databází k dispozici přes vzdálený přístup. Tento přístup je v tuto chvíli zařízen přes vlastní proxy server knihovny.

V průběhu letošního roku plánuje knihovna pro vzdálený přístup začít používat Shibboleth a to z důvodu účasti na připravovaném projektu Centrálního portálu českých knihoven a propojení s Jednotnou informační bránou a tedy potřebou určitého standardu pro vzdálený přístup.

3.2.6 Statistiky

Statistické výstupy si MKP sama stahuje z administrátorských rozhraní jednotlivých zdrojů. Výstupy jsou stahovány každý měsíc, správce EIZ pak statistiky komunikuje svému vedení a společně řeší, zdali se zdroj vyplatí nadále zachovávat, či se zruší.

Za rok 2013 je evidováno 14 051 vzdálených přístupů do elektronických informačních zdrojů a databází a 704 z prostoru knihovny (Městská knihovna v Praze, 2014b).

3.2.7 Uživatelé

Knihovna se prezentuje na sociálních sítích Facebook, Twitter, Google+ a Youtube, kde aktivně komunikuje se svými čtenáři a propaguje události, které se na jednotlivých pobočkách uskutečňují.

MKP provádí dotazníkové šetření na uživateliích, kteří projeví zájem se na výzkumech podílet. Několikrát ročně se provádějí menší průzkumy sestávající se pouze z několika otázek na rozhodnutí se o nějakém problému – např. zdali by byl zájem o nově nabízenou databázi a jejich názoru pak příkládá knihovna určitou hodnotu. Podobné průzkumy provádí MKP také na sociální síti Facebook.

Dále pak knihovna provádí větší průzkumy (včetně strukturovaných rozhovorů, dotazníků, apod.), které provádí externí firma. Tyto průzkumy se týkají větších témat, např. zjišťování důvodu klesání registrovaných čtenářů, popularity služeb MKP, zájmu o vzdělávací kurzy, apod.

V rámci programu Veřejné informační služby knihoven (VISK), přesněji podprogramu VISK2, pořádá MKP každoročně školení knihovníků, kde se dozvídají o možnostech užití elektronických informačních zdrojů. Tento rok plánuje knihovna i školení pro veřejnost.

3.3 Knihovna Akademie věd ČR

Knihovna Akademie věd ČR, v. v. i.⁸ (dále jen KNAV) poskytuje specializovanou podporu pro odborné knihovny výzkumných pracovišť Akademie věd a pomáhá tedy jejich výzkumné činnosti.

V KNAV se o správu elektronických zdrojů stará oddělení elektronických informačních zdrojů složené z 3 lidí zaměstnaných na plný úvazek, společně s vedoucím odboru pro výzkum a vývoj. V případě technických problémů se pak do správy zapojuje i oddělení informačních technologií. Akvizicí veškerých EIZ se pak oddělení EIZ zabývá společně s oddělením akvizičním. Strukturovaný rozhovor byl veden s vedoucí oddělení EIZ Mgr. Hana Tomanovou a s Mgr. Jaroslavem Meixnerem, který má na starosti provoz užívaných nástrojů pro zpřístupňování.

Veškeré licenční smlouvy uzavírá přímo ředitel knihovny na základě podkladů od svých podřízených.

3.3.1 Pořízení EIZ

Pro elektronické zdroje knihovna většinou využívá možnosti předplatného na určitou dobu, po které se následně na základě statistických výstupů rozhoduje, zdali zdroj bude předplácet nadále. Výjimku tvoří akvizice elektronického časopisu Nature, kdy jsou předplacena pouze nová čísla a retrospektivně pak trvale nakoupeny archivy či starší čísla od roku 1987. Elektronické informační zdroje, které KNAV nezískává v rámci konsorciálních programů, získává na základě výběrových řízení. Hodnotící komise jsou sestaveny z pracovníků oddělení EIZ, akvizice a služeb (Knihovna AV ČR, 2014).

Co se týče elektronických knih, tak v tuto chvíli má KNAV pouze 141 trvale zakoupených e-knih, 3 500 zpřístupněných jako bonus od EBSCO, a téměř 220 000 je k dispozici v rámci předplatného EBSCO ebook Academic Collection a ebrary Academic Complete. Po vyřazení duplicit je to zhruba 180 000 unikátních titulů e-knih (Tomanová, 2013).

⁸ webová prezentace <http://www.lib.cas.cz/>

3.3.2 Dostupné EIZ

KNAV se účastní konsorcií v rámci programu „Informace – základ výzkumu“ (identifikační kód LR) od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Konkrétně se zapojuje do těchto projektů (pod identifikačním kódem projektu je uvedena online databáze, ke které KNAV získává díky účasti přístup):

- **LR1308** (Národní knihovna - rozvoj informační infrastruktury VaVaI pro humanitní obory) – řešitel projektu: Národní knihovna ČR. Dostupné zdroje:
 - **EBSCOhost**
 - **Academic Search Complete**
 - **Business Source Complete**
- **LR1312** (Integrovaný přístup k EIZ pro vybrané exaktní obory a psychologii) – řešitel projektu: Univerzita Karlova v Praze. Dostupné zdroje:
 - **BioOne**
- **LR1301** (Efektivní zpřístupnění multioborových licencovaných EIZ, páteře informační infrastruktury výzkumu a vzdělávání) – řešitel projektu: Národní technická knihovna. Dostupné zdroje:
 - **ScienceDirect**
 - **Springer**
 - **Wiley**
 - **Scopus**
- **LR1304** (Zajištění kontinuálního přístupu do multioborové databáze ProQuest Central a do klíčových databází pro ekonomický výzkum) – řešitel projektu: Vysoká škola ekonomická v Praze. Dostupné zdroje:
 - **ProQuest Central**
- **LR1306** (Základní chemické databáze – reakční, strukturní, bibliografické a patentové) – řešitel projektu: Vysoká škola chemicko-technologická v Praze. Dostupné zdroje:
 - **American Chemical Society (ACS)**

KNAV se dále účastní programu Veřejné informační služby knihoven (VISK), přesněji podprogramu 8 A – „Zajištění dostupnosti informační zdrojů formou multilicencí“. Díky účasti v tomto programu má knihovna k dispozici databázi českých médií Anopress. Celkový počet licencovaných EIZ je pro rok 2013 20 – z toho jsou 2 bibliografické a citační databáze (Scopus a Web of Science) a zbylých 18 jsou bibliografické, plnotextové a speciální databáze (Knihovna AV ČR, 2014).

Plnotextových elektronických časopisů má KNAV k dispozici 44 252, včetně překryvů z jednotlivých databází. K tomu lze ještě připočítat dalších 12 985 volně přístupných zdrojů, které se nacházejí v Portálu elektronických časopisů KNAV (Knihovna AV ČR, 2014).

KNAV ale není jediným subjektem Akademie věd ČR, který zpřístupňuje EIZ, jednotlivé ústavy AV ČR mají často zařízení zdroje vlastní (ze svých finančních zdrojů), které jsou pak k dispozici pouze pro specifický ústav.

3.3.3 Vyhledávací nástroje KNAV

KNAV umožňuje vyhledávat několika způsoby, v závislosti na požadovaném dokumentu. Vzhledem k tématu bakalářské práce se podrobněji nezkoumá vyhledávání jiných elektronických zdrojů než el. časopisů a článků.

Tituly elektronických časopisů

Pro vyhledávání titulů elektronických časopisů má knihovna k dispozici Portál elektronických časopisů a knih KNAV. Uživatel zde přes rozhraní vyhledává ve znalostní bázi SFX, kde má knihovna nastaveny tituly, které má k dispozici. V rozhraní je možné vyhledávat pouze tituly elektronických časopisů či knih, které jsou dostupné v předplacených online databázích, popř. vybraných volně dostupných digitálních archivech. Portál je propojený s link serverem SFX, díky kterému se uživatel může dostat k plnému textu žádaného elektronického časopisu, popř. knihy.

Nalézt e-časopis

Nalézt e-knihu

Czech

Název

Kategorie

Nalézt

Citation Linker

Název : ☐ Začíná na ☒ Obsahuje ☐ Přesně

ISSN

Poskytovatel

Kategorie

Prázdný **OK**

Výsledky vyhledávání pro :

Službu zajišťuje SFX server KNAV verze 4

Obr. 13: Vyhledávání v portálu elektronických časopisů a knih KNAV

Elektronické články z databází

Pro vyhledávání specifických elektronických článků používá KNAV dva nástroje – federativní vyhledávač MetaLib a od roku 2013 má také k dispozici vyhledávací nástroj VuFind. Nutno podotknout, že vyhledávací rozsah nástrojů se překrývá, přičemž ve vyhledávání VuFind je k dispozici katalog KNAV a centrální index EBSCO Discovery Service (EDS).

Celkově tedy v knihovně probíhá přechod (stejně jak je v knihovnách trendem) z federativního vyhledávání na vyhledávání pomocí discovery systému, tedy v tomto případě pomocí centrálního indexu EDS, který je napojen na vyhledávač VuFind.

KNAV má v MetaLib nastaveno několik skupin zdrojů, ve kterých může uživatel vyhledávat:

- Citační databáze
- Fulltextové databáze

- Katalogy knihoven
- WWW vyhledávače
- Primo Central KNAV
- Elektronické knihy

Zajímavostí je přítomnost centrálního indexu Primo Central od společnosti Ex Libris. V podstatě má tedy KNAV k dispozici dva centrální indexy, každý aplikován v jiném vyhledávacím systému – Primo Central je přítomný pouze ve vyhledávání přes MetaLib a EDS jen přes VuFind.

Tyto kategorie nejsou pevně dané, uživatel může v rámci vyhledávače MetaLib vytvářet svoje vlastní skupiny zdrojů. Od roku 2004 využívá KNAV pro zpřístupňování elektronických časopisů také službu EZB.

Google Scholar

Čtenář může také využít nástroje Google Scholar, kde po nastavení přístupového odkazu knihovny, může vyhledávat články, které má KNAV k dispozici a poté k nim dostat přístup přes link server SFX. Pro přidání knihovního odkazu do Google Scholar je ovšem nutné se pokaždé přihlásit přes vzdálený přístup KNAV.

Toto řešení má jeden zásadní problém – vzhledem k tomu, že se přihlašujete přes proxy server KNAV, tak jste v Google Scholar nepřihlášení, tj. nejste na svém účtu Google. Nemůžete tedy pracovat s některými dostupnými službami, např. nelze přidávat nalezené články do sekce „Moje knihovna“, protože tato funkce vyžaduje přihlášení, po kterém se z knihovních odkazů KNAV odstraní. Zároveň pokud chcete mít kromě KNAV přidány další knihovní odkazy (např. knihovny Univerzity Karlovy), tak musíte odkaz nastavovat pokaždé, když se přihlásíte přes vzdálený přístup KNAV, protože se nastavení neuloží na profil.

Ideální řešení těchto problémů by bylo nastavení knihovních odkazů tak, jak to mají ostatní knihovny, čili nastavením v nastavení Google Scholar. Toto řešení ovšem není v tuto chvíli možné, a to z důvodu nastavení SFX pro jednotlivé instituce celé AV a ne na AV jako společnou výchozí instituci.

3.3.4 Vzdálený přístup k EIZ

KNAV má u většiny svých zdrojů umožněný vzdálený přístup – jedinou podmínkou je být v knihovně zaregistrován. Knihovna umožňuje i speciální typ registrace pouze pro zpřístupnění elektronických zdrojů, avšak poplatek je stejný jako u jiných typů registrace, s jedinou výhodou jejího možného vyřízení bez fyzické přítomnosti v knihovně.

Pro samotné realizování vzdáleného přístupu používá KNAV řešení přes EZProxy a zároveň Shibboleth. Vzhledem k problému EZProxy s přístupem na chráněný obsah formou odkazu je KNAV doporučováno používat Shibboleth, kdykoliv je to možné. V tuto chvíli se přes Shibboleth uživatel dostane k 11 zdrojům (včetně vyhledávacího portálu MetaLib) z 21 dostupných. K samotnému Portálu elektronických časopisů a knih KNAV se uživatel dostane pouze přes EZProxy, stejně jako ke všem dostupným zdrojům.

Některé zdroje jsou přístupné pouze z IP adres počítačů KNAV, jedná se o Anopress, Zoological Records a databázi ISSN.

3.3.5 Statistiky

Pro zjišťování statistik přístupu uživatelů k jednotlivým zdrojům používá KNAV administrátorský modul jednotlivých databází (např. EBSCOhost, ProQuest), kde může přístupy zjistit a nechat si je průběžně zasílat. Ne všechny databáze však tuto možnost mají, v tom případě pak dodavatel zasílá statistiky vedoucí oddělení EIZ. Další nástroj, který knihovna může použít ke zjištění statistik je link server SFX.

Z výroční zprávy za rok 2013 lze vyčíst následující statistické údaje – bohužel, ve zprávě nejsou k dispozici údaje k přístupům z nově implementovaného vyhledávače VuFind.

Nabídkové menu SFX bylo zobrazeno celkově 33 075 krát a 17 412 krát bylo realizováno propojení na cílovou službu SFX. Nejvíce uživatelský požadavků je evidováno z databáze Web of Science a Portálu elektronických časopisů KNAV. Z elektronických časopisů je nejvíce požadavků na časopis Nature, který je následován časopisem Science. Federativní vyhledávač MetaLib zaznamenal 1 175 přístupů a bylo uskutečněno 63 232 vyhledávání. Vyhledává se primárně v přednastavených kategoriích „Katalogy knihoven“ (6 katalogů knihoven) a „Fulltextové databáze“ (19 databázových kolekcí), nejvíce jsou z databází prohledávány kolekce EBSCO a JSTOR (Knihovna AV ČR, 2014).

Právě v přístupech do federativního vyhledávače MetaLib jsou očekávatelné velké změny, vzhledem k aplikaci vyhledávače VuFind, který pokrývá katalog KNAV (tedy část

jedné z kategorií, kterou čtenáři v MetaLibu užívají nejvíce) a má k dispozici centrální index EDS, ve kterém jsou k dispozici zdroje z databází EBSCO.

3.3.6 Uživatelé

Co se týče zjišťování zpětné vazby od uživatelů elektronických zdrojů, tak knihovna spoléhá na pokládání dotazů samotnými uživateli, při řešení jejich problémů s přístupem k elektronickým zdrojům. Vzhledem ke zlepšujícím se statistikám přístupu je to dle knihovny dostačující.

V souvislosti se zpětnou vazbou je třeba zmínit, že ohledně využívání elektronických zdrojů nepořádá knihovna pro běžné uživatele žádná školení. Semináře jsou jednou ročně pořádány pro jednotlivé ústavy Akademie věd a pak také v rámci kurzů základů vědecké práce pro postgraduální studenty.

Celková propagace elektronických zdrojů se v KNAV zaměřuje opět hlavně na akademické pracovníky ústavu, kterým o veškerých nově získaných zdrojích posílá knihovna e-maily. Možností pro uživatele, jak se o nových zdrojích dozvědět je zejména z webových stránek knihovny a z knihovnou vydávaného časopisu Informace, ve kterém jsou roční shrnutí využívání a změn v elektronických zdrojích. KNAV je aktivní i na sociální síti Facebook, kde však primárně informují o událostech týkajících knihovny.

3.3.7 Problémy

Vzhledem k dosavadnímu „hybridnímu“ přístupu k EIZ pomocí federativního vyhledávače a discovery systému může být uživatel snadno zmatený z webové prezentace. Přes nabídku Online databáze se dostane ke stromu možností, kde může typu zdroje a přístupu vybírat. Po vybrání možnosti Elektronické časopisy dostane na výběr Portál elektronických časopisů a knih KNAV (tedy vyhledávání ve znalostní bázi SFX) a Informační bránu (vyhledávání pomocí MetaLib). Není zde tedy možnost přístupu do vyhledávacího nástroje VuFind, který přitom má možnost vyhledávat v centrálním indexu EBSCO Discovery Service.

V souvislosti s webovou prezentací může působit zmatení způsob vzdáleného přístupu. Pokud si uživatel rozklikne volbu Bibliografické a plnotextové databáze, tak se mu zobrazí seznam databází, které má KNAV k dispozici. Po kliknutí na patřičnou bázi je ovšem přesměrován přímo na webovou prezentaci dané databáze, i když není přítomen v KNAV, čili nemůže její služby využívat. Pro veškerý vzdálený přístup je třeba

postupovat vyloženě přes nabídku Vzdálený přístup, což není pro uživatelský komfort optimální.

Problémy tohoto rázu jsou poměrně snadno řešitelné – upravením webových stránek, které se právě v KNAV připravuje.

Dalším problémem je provoz Google Scholar a to nutnost vzdáleného přístupu přes KNAV, aby mohl uživatel používat veškeré jeho funkce. Tento problém je detailněji popsán přímo v textu analýzy KNAV.

4 Porovnání knihoven

Na základě zjištěných skutečností o zpřístupňování EIZ byly zvoleny následující indikátory, na základě kterých proběhlo srovnání zkoumaných knihoven.

Vybrané indikátory:

1. Statistika přístupů
2. Elektronické časopisy v katalogu
3. Zaměstnanci věnující se EIZ
4. Nástroje pro vzdálený přístup
5. Nástroje pro vyhledávání EIZ
6. Fond EIZ
7. Uživatelé EIZ

4.1 Statistika přístupů k EIZ

Srovnání počtu přístupů a provedených rešerší se vzhledem k získaným údajům ukázalo být problémovou oblastí. Od KNAV byla dostupná pouze data z federativního vyhledávače MetaLib a link serveru SFX. U knihovny FF UK byl jiný problém – jak je již zmíněno v její analýze, tak statistická data jsou k dispozici pouze za celou Univerzitu Karlovu, nikoliv pouze pro jednu z jejích fakult, z hlediska srovnání s KNAV nejsou tedy vysoce relevantní. Městská knihovna v Praze nedisponuje podobnými nástroji a je tedy k dispozici pouze souhrnný údaj počtu vstupů do databází, čili taky není možné exaktně srovnat s dvěma dalšími knihovnami.

	MetaLib - sessions	MetaLib - rešerše	SFX – zobrazení menu	SFX – propojení na službu
UK	17 483	215 892	247 225	175 946
Knihovna AV	1 175	63 232	33 075	17 412
MKP	14 755			

Pokud však čistě porovnáme statistiky reálného propojení SFX na cílovou službu a statistiky vstupů do databází MKP, tak můžeme vyčíst fakt, že Městská knihovna v Praze má nejnižší počet přístupů k EIZ ze všech tří zkoumaných knihoven. Tento výsledek je

předpokládatelný – MKP je veřejná knihovna, jejíž hlavní náplní není uspokojování informačních potřeb vědeckých pracovníků, ale služba široké veřejnosti. Pro tu je stále knihovna více místem výpůjček tištěných knih.

4.2 Elektronické časopisy v katalogu

Městská knihovna v Praze i knihovna FF UK mají elektronické časopisy v katalogu přístupné. KNAV jako jediná ze zkoumaných institucí v katalogu el. časopisy dostupné nemá. Pro vyhledávání konkrétních titulů el. časopisů využívá jak knihovna FF UK, tak KNAV vyhledávání ve znalostní bázi SFX přes jejich Portály elektronických časopisů. Vzhledem k problémům, které se vyskytují i el. časopisů v katalogu MKP (viz kapitola o MKP) je portálové řešení ostatních knihoven shledáno z uživatelského hlediska jako přívětivější.

4.3 Zaměstnanci věnující se EIZ

Všechny tři zkoumané knihovny mají z jednoho hlediska situaci velmi podobnou – oddělení správy EIZ se nestará o všechny aspekty správy samotné. V případě technických potíží, např. nefungujícím linkem EZproxy, se obrací na oddělení informačních technologií, které chybu opraví.

	Počet zaměstnanců na plný úvazek EIZ
Knihovna FF	1
Knihovna AV	3
MKP	1

Čísla z tabulky tedy nejsou definitivní počet zaměstnanců, kteří se správou zabývají – nárazově do tohoto počtu mohou přibýt zaměstnanci z jiných oddělení.

4.4 Nástroje pro vzdálený přístup

Knihovna Akademie věd i knihovna FF UK využívají pro vzdálený přístup stejné nástroje - Shibboleth od sdružení Internet2 a EZproxy od OCLC. Městská knihovna v Praze má řešení přes vlastní proxy server, včetně autentizace čtenářů. Postupně se situace v knihovnách směřuje k využívání řešení Shibboleth, MKP nevyjímaje. Jedním z důvodů přechodu je participace v projektu Centrálního portálu českých knihoven⁹.

⁹ webová prezentace projektu <http://www.knihovny.cz/>

4.5 Nástroje pro vyhledávání EIZ

Federativní vyhledávač MetaLib má k dispozici jak KNAV, tak i Knihovna FF (potažmo celá UK). KNAV navíc disponuje vyhledávačem VuFind, který vyhledává v katalogu knihovny a v centrálním indexu EDS. Obě tyto knihovny disponují centrálním indexem Primo Central a pro nalezení jednotlivých titulů elektronických časopisů využívají vyhledávání ve znalostní bázi link serveru SFX.

MKP má pro vyhledávání v elektronických zdrojích k dispozici vyhledávač postavený na vyhledávacím řešení FAST ESP, díky kterému mohou prohledávat katalog knihovny, včetně elektronických časopisů. Toto řešení neumožňuje vyhledávání přímo ve člancích časopisů, vzhledem k tomu, že nemají smlouvy s poskytovateli jednotlivýchází, kteří by jejich vyhledávači do nich udělili přístup a ani nemají dostupný žádný centrální index, kde by se již tato data nacházela.

4.6 Fond EIZ

	Databáze
Knihovna FF	76
Knihovna AV	20
MKP	14

Fond EIZ u knihovny FF a knihovny AV je svým zaměřením porovnatelný, přestože je u KNAV obsahově výrazně menší. Tvoří však značnou část jejich fondu a patří k primárním zdrojům, které jejich čtenáři využívají. V MKP nejsou EIZ tak významnou částí fondu, tvoří pouze funkci komplementární jednotlivým oddělením. Má tedy k dispozici řadu hudebních či filmových databází.

	Licencované e-časopisy	Open Access e-časopisy
Knihovna FF	49 892	47 099
Knihovna AV	44 252	12 985
MKP	59 292	9 751

U licencovaných časopisů je poněkud nápadný rozdíl mezi MKP a ostatními knihovnami. Zde je nutno připomenout, že číslo z MKP je bráno z jediného možného

zdroje, tj. z katalogu. Jak je v již v kapitole o MKP zmíněno tak ne všechny el. časopisy zde obsažené jsou plnotextové, ale často se jedná pouze o bibliografický záznam.

4.7 Uživatelé EIZ

	Počet reg. čtenářů
Knihovna FF	16 598
Knihovna AV	3 874
MKP	182 890

Číslo v tabulce reprezentuje počet uživatelů, kteří mají přístup k EIZ poskytovaných danou knihovnou. Masivní rozdíl mezi Městskou knihovnou v Praze a ostatními knihovnami je pochopitelný vzhledem k zaměření knihovny. KNAV a FF UK jsou knihovnami vědeckého a akademického typu, kdežto MKP je knihovnou obecnou – její uživatelská základna je diametrálně odlišná od zbylých dvou. Bohužel, z dostupných dat není možné porovnat počet uživatelů, kteří reálně EIZ využívají.

5 Závěr

Zkoumané knihovny dávají svým čtenářům k dispozici velké množství zdrojů, které jsou k dispozici v elektronické podobě. Problémem však nadále zůstává způsob, jakým jsou tyto zdroje zpřístupňované.

Vědecké knihovny zkoumané v bakalářské práci se nacházejí v určitém překlenovacím období – dochází k pomalému opouštění modelu federativního vyhledávání a přechodu k řešení discovery. Jak KNAV, tak Knihovna FF UK mají k dispozici minimálně jeden velký centrální index – obě mají k dispozici Primo Central a KNAV má navíc index EBSCO Discovery Service, společně s vyhledávačem VuFind. Celkový přechod k discovery systémům pomůže knihovnám k zlepšení komfortu vyhledávání pro jejich uživatele – nabídne jim větší rychlost, lepší relevanci výsledků a hlavně možnost prohledávání všech dostupných zdrojů knihovny pomocí jednoho vyhledávacího pole.

Technologie vzdáleného přístupu také doznává určitých změn. Všechny zkoumané knihovny inklinují k řešení pomocí Shibboleth, opět se ale nacházíme v tomto řešení na půli cesty – kde je již Shibboleth zaveden, tak musí být, z důvodu neúčasti všech poskytovatelů databází ve federacích, v tuto chvíli podporován řešením EZproxy.

Z obsahu práce je vidět zřetelný rozdíl mezi MKP a oběma dalšími knihovnami. Vzhledem k univerzálnímu zaměření nemá MKP k dispozici tak silné vyhledávací nástroje (zejména pro vyhledávání licencovaných EIZ), jako ostatní zkoumané knihovny. Kvůli nepřítomnosti nástroje na prohledávání článků musí uživatelé přistupovat přímo do rozhraní jednotlivých databází, což je oproti ostatním zkoumaným knihovnám krok zpět, ale je to vzhledem k počtu přístupů do jednotlivých databází poměrně pochopitelné. Lze také konstatovat, že rozdíly mezi KNAV a Knihovnou FF nejsou, kromě dostupného fondu, nikterak zásadní.

Hlavním problémem je u zkoumaných knihoven spíše uživatelská neintuitivnost přístupu k EIZ a celkově menší povědomí uživatelů o jejich možnostech, nikoli technické problémy ze strany knihoven. V tomto ohledu by mělo dojít ke zlepšení pomocí pravidelných školení jak čtenářů, tak knihovníků a obecné osvětě ohledně EIZ a jejich využití pro účely vědecké i studijní. V rámci řešení tohoto problému by bylo vhodné aplikovat přehlednější rozhraní přístupu k EIZ a aktivně uživatele navádět k jejich užívání. U rozhraní je velká naděje vkládána právě do discovery systémů a jejich jednotnému vyhledávání skrz veškeré zdroje knihovny, díky kterému nebudou uživatelé tolik tápat, kde

jaký dokument hledat. Je nutno podotknout, že zkoumané knihovny na těchto problémech usilovně pracují, ale jejich vyřešení je dlouhodobějšího rázu.

6 Seznam použité literatury:

- ASHER, Andrew D., Lynda M. DUKE a Suzanne WILSON. Paths of Discovery: Comparing the Search Effectiveness of EBSCO Discovery Service, Summon, Google Scholar, and Conventional Library Resources. *College & Research Libraries* [online]. 2013, roč. 74, č. 5 [cit. 2014-07-03]. Dostupné z: <http://crl.acrl.org/content/74/5/464.full.pdf+html>
- BREEDING, Marshall. Automation Marketplace 2013: The Rush to Innovate. *The Digital Shift* [online]. 2013 [cit. 2014-06-14]. Dostupné z: <http://www.thedigitalshift.com/2013/04/ils/automation-marketplace-2013-the-rush-to-innovate>
- BREEDING, Marshall. *Knowledge Base and Link Resolver Study: General Findings* [online]. 2012 [cit. 2014-04-06]. Dostupné z: http://193.10.12.180:11349/dokument/Knowledgebase_linkresolver_study.pdf
- BREEDING, Marshall. *Next-gen library catalogs*. New York: Neal-Schuman Publishers, c2010. ISBN 15-557-0708-4.
- CELBOVÁ, Ludmila. 2003a. Elektronický zdroj. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2014-05-10]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000872&local_base=KTD
- CELBOVÁ, Ludmila. 2003b. Elektronický časopis. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2014-05-10]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000869&local_base=KTD

- EX LIBRIS GROUP. *Primo: Empowering Libraries to Address User Needs* [online]. c2012 [cit. 2014-06-15]. Dostupné z: <http://www.exlibrisgroup.com/category/PrimoOverview>
- EX LIBRIS GROUP. *ProQuest and Ex Libris Cooperate to Improve Research Workflows* [online]. January 25, 2014 [cit. 2014-06-14]. Dostupné z: http://www.exlibrisgroup.com/default.asp?catid={916AFF5B-CA4A-48FD-AD54-9AD2ADADEB88}&details_type=1&itemid={54D2FE5A-A842-40DE-987F-6EB1BE524A5F}
- EX LIBRIS GROUP. SFX Overview. *ExLibris Group* [online]. c2012 [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://www.exlibrisgroup.com/category/SFXOverview>
- GOOGLE. *Library Support* [online]. 2014 [cit. 2014-07-03]. Dostupné z: <http://scholar.google.com/intl/en/scholar/libraries.html>
- HOEPPNER, Athena. The Ins and Outs of Evaluating Web-scale Discovery Services. *Computers in Libraries* [online]. 2012, vol. 32, issue 3 [cit. 2014-06-14]. Dostupné komerčně z databáze EBSCOhost: <http://www.ebscohost.com>
- JANÍČEK, Milan. OpenURL. *Národní technická knihovna* [online]. 2013 [cit. 2014-04-19]. Dostupné z: <http://old.techlib.cz/cs/657-openurl/>
- Knihovna AV ČR (Praha, Česko). *Výroční zpráva o činnosti a hospodaření za rok 2013*. Praha: Knihovna Akademie věd ČR, 2014. Dostupné také z: <http://www.lib.cas.cz/wp-content/uploads/Vyrocnizprava-KNAV-2013.pdf>
- KOUŘIL, Daniel a kol. Federace identit aneb spolčení totožností. *Zpravodaj ÚVT MU* [online]. 2007, XVIII, č. 2 [cit. 2014-06-26]. Dostupné z: <http://www.ics.muni.cz/zpravodaj/articles/566.html>
- KREJČÍŘ, Vlastimil. Shibboleth v praxi: vzdálený přístup k elektronickým informačním zdrojům. *Zpravodaj ÚVT MU* [online]. 2010, XXI, č. 1 [cit. 2014-06-26]. Dostupné z: <http://www.ics.muni.cz/bulletin/articles/651.html>
- KREJČÍŘ, Vlastimil. Vyhledávání v elektronických informačních zdrojích. *Zpravodaj ÚVT MU* [online]. 2011, XXI, č. 5 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.ics.muni.cz/bulletin/articles/676.html>
- KUČEROVÁ, Helena. 2011a. Federativní vyhledávání. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]

- databáze]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2014-05-10]. Dostupné z:
http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000015023&local_base=KTD
- KUČEROVÁ, Helena. 2011b. Centralizované vyhledávání. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze] Praha: Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2014-06-14]. Dostupné z:
http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000015735&local_base=KTD
 - KUČEROVÁ, Helena. Bibliografická databáze. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze] Praha: Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2014-06-14]. Dostupné z:
http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000385&local_base=KTD
 - KUČEROVÁ, Helena. Plnotextová databáze. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze] Praha: Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2014-06-14]. Dostupné z:
http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000418&local_base=KTD
 - Městská knihovna v Praze (Praha, Česko). *Rozbor činnosti a hospodaření za rok 2013*. Praha: Městská knihovna v Praze, 2014b. Dostupné také z:
<http://www.mlp.cz/cz/dokumenty/?act=get&check=0c777c9d5c8d5275fc42a5fbe749955b&id=1206&noinc=1>
 - MĚSTSKÁ KNIHOVNA V PRAZE. Náповěda pro on-line katalog. *Městská knihovna v Praze* [online]. 2014a [cit. 2014-05-31]. Dostupné z:
<http://www.mlp.cz/cz/sluzby/on-line-katalog-napoveda/>
 - MULTIDATA PRAHA. Co je SFX. *MULTIDATA Praha* [online]. c2013a [cit. 2014-03-21]. Dostupné z: <http://www.multidata.cz/produkty/sfx>

- NOVÁK, Petr. *Konfigurace EZproxy pro prostředí Shibboleth* [online]. 2010 [cit. 2014-07-03]. Dostupné z: <http://www.slideshare.net/pnovak99/ezproxy-a-shibboleth-seminar-v-ntk-201010>
- OCLC. *EZproxy for authenticated access to your library's e-content* [online]. 2013a [cit. 2014-07-03]. Dostupné z: http://www.oclc.org/content/dam/oclc/services/brochures/213330usf_ezproxy.pdf
- OCLC. *Getting started with EZproxy* [online]. 2013b [cit. 2014-07-03]. Dostupné z: http://www.oclc.org/content/dam/support/ezproxy/documentation/pdf/ezproxy_getstarted.pdf
- OCLC. *OCLC acquires EZproxy authentication and access software*. 2008 [cit. 2014-07-03]. Dostupné z: <http://worldcat.org/arcviewer/2/OCC/2010/05/07/H1273247173434/viewer/file21.htm>
- OCLC. *URL Rewriting* [online]. c2014a [cit. 2014-07-03]. Dostupné z: <http://www.oclc.org/support/services/ezproxy/documentation/rewrite.en.html>
- PAPÍK, Richard. *Strategie vyhledávání informací a elektronické informační zdroje*. 1. vyd. Praha: Velryba, 2011, 192 s. Podnikání a management. ISBN 978-80-85860-22-1.
- TOMANOVÁ, Hana a Jaroslav MEIXNER. Elektronické informační zdroje v Knihovně AV ČR v roce 2013. *Informace – zpravodaj Knihovny AV ČR* [online]. 2014, č. 1 [cit. 2014-05-17]. Dostupné z: <http://www.lib.cas.cz/casopis-informace/elektronicke-informacni-zdroje-v-knihovne-av-cr-v-roce-2013/>
- UNIVERSITY LIBRARY OF REGENSBURG. Our service. *Electronic Journals Library* [online]. c2014 [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: <http://ezb.uni-regensburg.de/about.phtml?bibid=UBR&colors=7&lang=en>

- UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE. *EZproxy – Statistika vzdálených přístupů dle zdrojů (URL) a měsíců 01/01/2013 – 31/12/2013 pro FF* [online]. 2014b [cit. 2014-07-03]. Dostupné z: <http://ezproxy.is.cuni.cz/public/spu2013-rok-FF.html>
- Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta (Praha, Česko). *Výroční zpráva za období od 1. ledna 2013 do 31. prosince 2013*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2014a. Dostupné také z: http://www.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/2014/01/VYROCNI_ZPRAVA_FFUK_2013-print.pdf
- VAUGHAN, Jason. Ex Libris Primo Central. *Library Technology Reports* [online]. 2011, roč. 1, č. 47 [cit. 2014-06-15]. Dostupné komerčně z databáze EBSCOhost: <http://www.ebscohost.com>
- VYMĚTAL, Jan. *Informační zdroje v odborné literatuře*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, 433 s. ISBN 978-80-7357-520-5.

7 Seznam obrázků:

Obr. 1: Nabídka služeb SFX na Univerzitě Karlově	13
Obr. 2: Jednoduchá varianta vyhledávacího rozhraní MetaLib	18
Obr. 3: Výsledky vyhledávání v MetaLib	19
Obr. 4: Vyhledávací rozhraní Primo.....	23
Obr. 5: Autentizace k databázi JSTOR.....	26
Obr. 6: Institucionální přihlášení k databázi ProQuest Central	27
Obr. 7: Vyhledávání v Google Scholar.....	30
Obr. 8: Portál elektronických zdrojů UK.....	37
Obr. 9: Statistika SFX na Univerzitě Karlově za rok 2013	39
Obr. 10: Nejvyžívanější elektronické časopisy na UK.....	39
Obr. 11: Přístupy na nabídku SFX.....	40
Obr. 12: Vyhledávací rozhraní MKP	45
Obr. 13: Vyhledávání v portálu elektronických časopisů a knih KNAV	51

8 Seznam zkratk:

URL	Uniform Resource Locator
KNAV	Knihovna Akademie věd
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
MKP	Městská knihovna v Praze
EIZ	Elektronické informační zdroje